

Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Școala Doctorală *Teologie Ortodoxă* “Isidor Todoran”

Teză de doctorat

**BAZELE BIBLICE ALE CONCEPTULUI DE INCORUPTIBILITATE ÎN
ANTROPOLOGIA SF. IRINEU DE LYON**

Rezumat

Coordonator științific,
Pr. prof. univ. dr. Stelian TOFANĂ

Doctorand,
Dănuț-Vasile JEMNA

CLUJ-NAPOCA 2013

Cuprins

PARTEA I-a. INTRODUCERE.....	7
I. ELEMENTE CONCEPTUALE ȘI METODOLOGICE	7
1.1. Problematika și limitele cercetării	7
1.2. Stadiul cercetării în literatura de specialitate	11
1.3. Metodă și ipoteze	14
II. VIAȚA ȘI OPERA SF. IRINEU ÎN CONTEXTUL VIETII BISERICII DIN SECOLUL AL II-LEA	17
2.1. Episcopul de Lyon: omul și opera.....	17
2.1.1. Coordonate biografice	17
2.1.2. Principalele lucrări și specificul operei Sf. Irineu	21
2.1.2.1. <i>Adversus Haereses</i>	23
2.1.2.2. <i>Demonstrația propovăduirii apostolice</i>	29
2.1.3. Surse și influențe asupra operei episcopului de Lyon	29
2.1.3.1. Gnosticismul	30
a. Textele gnostice	32
b. Incoruptibilitatea ființei divine și starea coruptă a lumii	34
c. Ființa omului. Mântuirea și destinul său.....	40
2.1.3.2. Părinții apostolici.....	47
2.1.3.3. Apologeții. Sf. Iustin Martirul și Sf. Teofil al Antiohiei.....	49
2.2. Caracterul biblic al antropologiei Sf. Irineu	56
2.2.1. Metoda hermeneutică a Sf. Irineu	59
2.2.1.1. Scriptura ca autoritate.....	61
2.2.1.2. Unitatea de mesaj a Scripturii	65
2.2.1.3. Unicul autor al celor două Testamente	67
2.2.1.4. „Cunoaștem în parte”	69
2.2.1.5. Diversitatea literară a Scripturii	70
2.2.1.6. Tipologia biblică	72
2.2.1.7. Tradiția și rolul său hermeneutic	76
2.2.1.8. <i>Regula veritatis</i> (κανών τῆς ἀληθείας).....	79
2.2.2. Relația tipologică „Adam – Hristos” în antropologia Sf. Irineu	83
2.2.2.1. Adam ca tip al „celui ce avea să vină”.....	85
2.2.2.2. πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ și ἔσχατος Ἀδὰμ.....	89

PARTEA a II-a. CONCEPTUL DE INCORUPTIBILITATE. O PERSPECTIVĂ BIBLICĂ 93

I. INCORUPTIBILITATEA ÎN VECHIUL TESTAMENT.....	95
1.1. Ideea de incoruptibilitate în cărțile canonice (Ps. 15 și Ps. 48).....	96
1.1.1. Învierea și incoruptibilitatea (Ps. 15).....	97
1.1.2. Mântuirea și incoruptibilitatea (Ps. 48)	101
1.2. Incoruptibilitatea în cărțile deuterocanonice (Înț.Sol. și 4Mac.).....	104
1.2.1. <i>Aphtharsia</i> în cartea Înțelepciunii lui Solomon	104
1.2.1.1. Destinul omului și incoruptibilitatea (Înț.Sol. 2:23; 12:1).....	105
1.2.1.2. Participarea la incoruptibilitate (Înț.Sol. 6:17-21; 18:4).....	108
1.2.2. <i>Aphtharsia</i> în 4Macabei.....	110
II. INCORUPTIBILITATEA ÎN NOUL TESTAMENT.....	115
2.1. ἀφθαρσία și ἀφθαρτός la Sf. Ap. Pavel	116
2.1.1. ἀφθάρτου θεοῦ și răsplata divină (Rom. 1:23; 2:7)	117
2.1.1.1. Incoruptibilitatea lui Dumnezeu (Rom. 1:23).....	117
2.1.1.2. Răsplata divină (Rom. 2:7)	119
2.1.2. Incoruptibilitatea în 1Corinteni	122
2.1.2.1. Cununa incoruptibilă a credincioșilor (1Cor. 9:25).....	122
2.1.2.2. Antiteza coruptibil - incoruptibil (1Cor. 15:42-49).....	123
2.1.2.3. Învierea și incoruptibilitatea (1Cor. 15:50-54).....	125
2.1.3. Experiența creștină și incoruptibilitatea (Ef. 6:24).....	130
2.1.4. Incoruptibilitatea în Epistolele Pastorale	131
2.1.4.1. Incoruptibilitatea și iconomia divină (1Tim. 1:17).....	131
2.1.4.2. Calitatea vieții creștine (2Tim. 1:10).....	132
2.2. ἀφθαρτός la Sf. Ap. Petru	133
2.2.1. Moștenirea cerească (1Pt. 1:4).....	133
2.2.2. Cuvântul incoruptibil al lui Dumnezeu (1Pt. 1:23)	135
2.2.3. Caracterul creștin (1Pt. 3:4).....	136

PARTEA a III-a. FUNDAMENTAREA BIBLICĂ A CONCEPTULUI DE INCORUPTIBILITATE ÎN OPERA SF. IRINEU DE LYON	139
I. CONCEPTUL DE INCORUPTIBILITATE LA EPISCOPUL DE LYON	140
1.1. Limitele și problematica conceptualizării incoruptibilității	140
1.1.1. Natura conceptului de incoruptibilitate. O nouă ontologie.....	141
1.1.1.1. Creat – necreat. Coruptibil - incoruptibil.....	142
1.1.1.2. O viziune trinitară asupra incoruptibilității	145
1.1.1.3. Incoruptibilitatea ca destin al omului	148
1.1.1.4. Omul nu este incoruptibil prin natura sa.....	150
1.1.1.5. Incoruptibilitate și euharistie.....	151
1.1.2. Redefinirea conceptelor gnostice în paradigmă biblică.....	153
1.1.2.1. Perfect – imperfect. Spiritual - material.....	153
1.1.2.2. Chip și asemănare.....	160
1.2. O viziune antropologică holistă	167
1.2.1. Creat pentru incoruptibilitate. Destinul și constituția omului	169
1.2.2. Dobândirea incoruptibilității. Împlinirea iconomiei divine în întruparea Fiului....	174
1.2.3. Participarea la incoruptibilitate. Sacramentele și viața Bisericii.....	177
1.2.4. Perfecțiunea finală	179
II. BAZE VETERO-TESTAMENTARE ALE CONCEPTULUI DE INCORUPTIBILITATE LA SF. IRINEU	185
2.1. Distincția creat - necreat și destinul omului (Gen. 1:26-28).....	187
2.1.1. O viziune trinitară asupra creației. Incoruptibilitatea ca destin al omului	189
2.1.2. Creat și necreat. Dinamica omului spre perfecțiune.....	197
2.1.3. Chipul și asemănarea lui Dumnezeu și incoruptibilitatea.....	201
2.2. Darul lui Dumnezeu și scopul creației (Gen. 2:7).....	210
2.2.1. Omul este creat pentru incoruptibilitate	211
2.2.2. Constituția omului permite incoruptibilitatea	215
2.2.3. De la ψυχὴν ζῶσαν la incoruptibilitate.....	219
2.3. Căderea omului și incoruptibilitatea (Gen. 3:1-5)	228
2.4. Participarea la incoruptibilitate (Ps. 81:1-7).....	236
2.4.1. Valențe interpretative la Ps. 81:1-7 înainte de Sf. Irineu.....	237
2.4.1.1. Ps. 81:1-7 în Midraș	237
2.4.1.2. Ps. 81:1-7 la Sf. Iustin Martirul și la Sf. Teofil al Antiohiei.....	240

2.4.1.3. Relația dintre Ps. 81:1-7 și In. 10:34-36	242
2.4.1.4. Considerații privind exegeza Sf. Irineu la Ps. 81:1-7	245
2.4.2. Darul înfierii. O perspectivă antropologică și baptismală la Ps. 81:1-7	246
2.4.3. Incoruptibilitatea ca participare la slava Fiului	252
2.4.4. Un proces de creștere spre maturizare	255

III. BAZE NOU-TESTAMENTARE ALE CONCEPTULUI

DE INCORUPTIBILITATE LA SF. IRINEU	261
---	------------

3.1. Sinopticii și definirea conceptului de incoruptibilitate la Ep. de Lyon

3.1.1. Destinul omului și semnul lui Iona (Mt. 12:39-40).....	262
3.1.2. Incoruptibilitatea ca dar și răsplată (Mt. 22:1-14; Mt. 20:1-16)	266
3.1.3. Libertatea ca premisă a incoruptibilității (Mt. 8:13; 11:12; 23:37).....	269
3.1.4. <i>Homo vivens</i> . Vederea lui Dumnezeu (Mt. 5:8).....	274

3.2. Literatura ioaneică și definirea incoruptibilității din perspectiva Sf. Irineu

3.2.1. Scopul și constituția omului (In. 9:1-7; 15:16; 17:5)	279
3.2.2. Comuniunea omului cu incoruptibilitatea în Hristos (In. 1:1-18, 14:9; 1In. 1:6) ..	286

3.3. Starea de incoruptibilitate în teologia paulină. O perspectivă a Sf. Irineu

3.3.1. Valențe ale conceptului de incoruptibilitate în 1Cor. 15 și 2Cor. 4, 5	295
3.3.1.1. Trup „psihic” – trup „spiritual”(1Cor. 15: 42-44)	296
3.3.1.2. Primul Adam – Ultimul Adam și sensul omului (1Cor. 15: 45-46)	303
3.3.1.3. Chipul celui pământesc – chipul celui ceresc (1Cor. 15:48-49; Rom. 11:17-24)..	307
3.3.1.4. Trupul este capabil să primească incoruptibilitatea (1Cor. 15:50).....	310
3.3.1.5. Coruptibil - incoruptibil (1Cor. 15:53-54; 2Cor. 3:3; 4:10-11; 5:4).....	314
3.3.2. Incoruptibilitatea în 1Cor. 2:6, 14-16, 3:1 și Rom. 8:5-9. Oameni „carnali” și „spirituali”	318
3.3.3. Experiența incoruptibilității în relație cu Rom. 8, Gal. 5, Ef. 1 și 1Cor. 10	325
3.3.3.1. Omul spiritual este fiul adoptiv (Rom. 8:14-15; Gal. 4:5).....	325
3.3.3.2. Botezul și incoruptibilitatea (Ef. 1:14; 5:26, Tit 3:5)	329
3.3.3.3. Euharistia și participarea la incoruptibilitate (1Cor. 10:16).....	332

CONCLUZII	339
------------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	345
---------------------------	------------

Cuvinte cheie

Antropologie biblică, *aphtharsia* (incoruptibilitate), Sf. Irineu de Lyon, tipologie biblică, viziune trinitară, chip și asemănare, dihotomism, holism, gnosticism

Introducere

Sf. Irineu a adus o contribuție esențială la dezvoltarea gândirii și spiritualității creștine prin tot ceea ce a realizat, prin ceea ce a scris și a trăit ca episcop al Bisericii. În ciuda acestei contribuții hotărâtoare, opera și viața sa sunt foarte puțin cunoscute, explorate și utilizate astăzi. Cercetarea de față este motivată de caracterul de pionierat și de mare deschidere a gândirii și experienței creștine a acestui important părinte al Bisericii. Sf. Irineu este un reper pentru majoritatea direcțiilor de cercetare din teologie: dogmatică, spiritualitate, teologie biblică, istoria bisericii etc. În special în plan antropologic, mai precis al antropologiei biblice, Sf. Irineu a fost neglijat. Dezvoltarea cercetării în acest domeniu poate aduce la lumină idei fundamentale pentru dezbateră teologică contemporană cu privire la om, într-un context în care provocările sunt hotărâtoare. Ne referim în special la cele aduse de biologie și genetică, de încălzirea globală și mediu, de decalajele economice și problemele socio-politice internaționale.

În opera teologică a Sf. Irineu se poate aprecia rolul cheie al conceptului de incoruptibilitate, în special în conturarea unei relații de corespondență dintre învățătura biblică despre Dumnezeu și cea despre om. Acest concept sintetizează mai multe dimensiuni ale antropologiei biblice, așa cum a fost dezvoltată de episcop în opera sa: una hristologică, pentru că este construită în relație cu evenimentul întrupării Fiului; una iconomică, pentru că procesul de creștere și dezvoltare a omului spre destinul său este realizat în toate etapele economiei divine în istorie; una eclesiologică și pneumatologică, pentru că incoruptibilitatea, ca destin al omului, este realizată de Duhul Sfânt în Biserică.

În lucrarea de față, ne propunem să realizăm o analiză a bazelor biblice care definesc și susțin conceptul de incoruptibilitate, așa cum a fost formulat în gândirea teologică și antropologică a Sf. Irineu. În acest sens, dorim să analizăm câteva dintre cele mai importante exegeze biblice ale episcopului cu scopul de a surprinde maniera în care aceste texte participă la definirea conceptului de incoruptibilitate, precum și care sunt implicațiile acestora în plan antropologic. Ne oprim atât la texte din Vechiul Testament (în special din Geneza și Psalmi), cât și din Noul Testament (în special din Evanghelia după Matei și cea după Ioan și din epistolele pauline: Romani, Galateni, 1 și 2 Corinteni, Efeseni).

În acord cu obiectivul propus, lucrarea este structurată pe trei părți, cu câte două capitole fiecare, urmate de concluzii și bibliografie. Pe lângă capitolul introductiv, prima parte conține un capitol în care ne propunem să realizăm o scurtă privire asupra vieții și operei Sf. Irineu, urmată de o analiză a metodei exegetice a episcopului. Capitolul se încheie cu o aplicație care are rolul de a proba caracterul biblic al antropologiei Sf. Irineu. Este analizată una dintre tipologiile biblice („Adam – Hristos”) pe care episcopul o utilizează în elaborarea gândirii sale despre om. Partea a doua este destinată analizei conceptului de incoruptibilitate. În capitolul al treilea se studiază ideea

de incoruptibilitate așa cum apare în Scriptură, în Vechiul și Noul Testament. Ca abordare, ne oprim doar asupra ocurențelor termenului „incoruptibilitate” în textul biblic. În următorul capitol, analiza continuă cu evidențierea modului în care este definit conceptul la gnostici și la Sf. Irineu. Partea a treia este dedicată analizei exegezelor biblice ale Sf. Irineu la pasajele Scripturii care îi fundamentează conceptul de incoruptibilitate. Capitolul cinci cuprinde o analiză la câteva texte din Vechiul Testament, în special din Gen. 1-3 și Ps. 81. Capitolul al șaselea vizează pasaje din Noul Testament, iar analiza interpretărilor se realizează structurat în funcție de textele biblice: sinoptice, ioanin și pauline. Lucrarea se încheie cu o serie de concluzii asupra cercetării, cu aprecieri privind deschiderile pe care le oferă cercetarea biblică asupra Sf. Irineu. În finalul lucrării sunt prezentate sursele bibliografice utilizate, grupate în comentarii biblice, lucrări de specialitate în antropologie și referitoare la Sf. Irineu, urmate de articole și studii în domeniu.

1. Sf. Irineu - un teolog biblic

În capitolul al doilea, pe lângă o sinteză asupra vieții și lucrărilor Sf. Irineu, am încercat să demonstrăm caracterul biblic al operei episcopului. Numele dat acestuia de teolog biblic are acoperire în întregime și a fost susținut de o serie de observații desprinse din analiza operei episcopului, dar și de notele critice asupra literaturii de specialitate. Am arătat că acest caracter biblic nu este dat doar de o masivă citare din textele Scripturii, ci mai ales de o conștiință clară asupra naturii textului biblic, de o înțelegere profundă a rațiunii pentru care Scriptura trebuie interpretată și de o identificare concretă a unor principii care guvernează exercițiul hermeneutic. Episcopul respinge ideea că Scriptura ar fi un text care are un înțeles ascuns, care necesită o metodă complicată de interpretare și de identificare a acestui sens. El este deplin conștient de faptul că textul biblic este o „întrupare” a Cuvântului divin în parametrii umani ai comunicării, adică într-un text care admite o anumită limbă, anumite forme literare, mijloace specifice de comunicare etc. Interpretarea este înțeleasă ca parte inerentă a experienței creștine, a raportării omului la revelația lui Dumnezeu. În comparație cu gnosticii, episcopul consideră că interpretarea textului sacru admite alte exigențe decât apropierea de un text poetic, filosofic sau mitologic. Autorul Scripturii este Dumnezeu însuși; el este cel care a inspirat autorul biblic să scrie și tot el este cel care asistă și inspiră interpretul să înțeleagă corect mesajul Scripturii. Ca exercițiu al unei harisme, interpretarea se realizează în Biserică, în continuitatea unei tradiții interpretative care vine de la apostoli.

Dacă literatura de specialitate s-a concentrat asupra clarificării importanței *Regulii adevărului* în interpretarea Scripturii la Sf. Irineu, în această lucrare am încercat să sintetizăm principalele principii după care s-a călăuzit episcopul în interpretarea Scripturii. Pe unele dintre acestea le-a așezat la vedere, le-a explicat el însuși rolul și locul în interpretare, și de aceea au fost

ușor de identificat. Un exemplu este utilizarea tipologiei biblice pentru a identifica mesajul unitar al Scripturii care este expus în cele două Testamente. Pe altele însă, am fost nevoiți să le descoperim analizând exegezele episcopului la diferite pasaje biblice sau să le observăm din diferite poziții adoptate împotriva gnosticilor.

În cercetarea realizată, subliniem viziunea Sf. Irineu asupra Scripturii ca autoritate. O asemenea accepțiune are importante implicații pentru înțelegerea corectă a operei Sf. Irineu și asigură o apreciere bună a metodei sale exegetice. În special, încercăm să accentuăm înțelegerea potrivit căreia Scriptura, ca autoritate, prin exercițiul interpretării, oferă credincioșilor răspunsuri pertinente la întrebări fundamentale și la probleme concrete din viața Bisericii locale. Pentru a nu plăti tribut rupturii dintre teologia academică și cea practică, prezentăm concluziile lucrării în spiritul Sf. Irineu și în acord cu acest deziderat al exegezei biblice de a propune, din cercetarea Scripturii, implicații și aplicații concrete pentru viața omului în lume.

Sf. Irineu a susținut cu convingere că, în ce privește raportarea la textul sacru, nota distinctivă a creștinismului este dată de înțelegerea potrivit căreia cuvântul lui Dumnezeu este mai întâi o persoană. Ca text, ca așezare în scris a revelației, Scriptura este o „întrupare” a Cuvântului divin care se face accesibil omului, modului său de existență și nevoii sale de comunicare. Această viziune face ca interpretul să fie atent la maniera în care textul biblic depune mărturie pentru prezența vie și concretă a persoanei divine în relație cu omul și cu lumea. De aceea, Scriptura nu este un text cifrat, ci unul care se adresează tuturor, cu intenția de a-i ajuta să îl cunoască pe Dumnezeu, să aibă acces la el. Înțeleasă ca o autoritate, Scriptura nu se impune prin ea însăși, nu are o forță intrinsecă asemenea unui text cu puteri magice, ci este mereu susținută și afirmată de cel care este autorul ei și care se implică pentru a împlini ceea ce el însuși a spus în textul biblic. În aceeași măsură, interpretului i se cere să se așeze într-un cadru de autoritate, reprezentat de Biserică și de Tradiția ei, precum și de o asumare și o trăire personală concretă a adevărului desprins din Scripturi.

O asemenea înțelegere a Bibliei creștine, așa cum a fost desprinsă din opera Sf. Irineu, poate aduce o contribuție importantă la dinamismul Bisericii începutului de secol XXI, care moștenește o acută ruptură între teologia academică și cea practică. Sf. Irineu, prin forța gândirii sale și a modelului său de viață care a culminat cu martiriul întru Hristos, ne dovedește că interpretul Scripturii nu poate fi un om rupt de experiența eclezială, de comuniunea apostolică, de viața liturgică și sacramentală a Bisericii, de problemele concrete cu care se confruntă credincioșii. Interpretarea este o harismă a Duhului, care se primește și se exercită în comuniunea sfinților în Biserică, respectând autoritatea înaintașilor și asumând responsabilitatea de a continua opera lor, oferind Bisericii și lumii înțelesuri ale Scripturii cu rezonanță în raport cu problemele epocii.

2. Incoruptibilitatea – un concept biblic

Un capitol al cercetării îl reprezintă analiza ocurențelor incoruptibilității în Scriptură, împreună cu o evaluare a conceptualizării incoruptibilității la gnostici și la Sf. Irineu. Din textele analizate, am dedus că accepțiunea biblică a termenului incoruptibilitate este una dublă. Pe de o parte, acesta se referă la ființa lui Dumnezeu: incoruptibilitatea este un atribut divin care, alături de nemurire, caracterizează eternitatea și lipsa unei deveniri, a unei mișcări sau necesități în Dumnezeu. Incoruptibilitatea arată perfecțiunea și atot-suficiența în sine a ființei divine care s-a revelat în Scripturi. De asemenea, incoruptibilitatea caracterizează și întreaga iconomie a lui Dumnezeu, acțiunile și cuvintele sale, în special cele realizate prin întruparea Fiului. Pe de altă parte, termenul este aplicat ființei umane, care este chemată să trăiască în unire cu Dumnezeu, fără a mai fi supusă căderii, stricăciunii, așa cum este în prezent. Aplicată omului, incoruptibilitatea apare în două ipostaze: reprezintă calitatea vieții și a naturii omului restaurat, înviat - este o moștenire sau un dar al lui Dumnezeu la care omul va participa pentru eternitate; în antiteză cu stricăciunea, procesul de restaurare a omului începe în această lume, iar cel credincios actualizează incoruptibilitatea în parametrii acestei lumi prin viața pe care o trăiește cu Dumnezeu în Biserică. Astfel, incoruptibilitatea este o trăsătură sau o calitate a relațiilor și a iubirii creștine, precum și una a omului interior, a caracterului creștin.

Explorarea prezenței biblice a termenului *aphtharsia* este la început în domeniul cercetării de specialitate, iar lucrarea de față nu face altceva decât să contribuie la deschiderea acestui drum. Literatura aplecată asupra antropologiei biblice neglijează acest important concept paulin, iar comentariile biblice îl indexează în domeniul eshatologiei. Așa cum am încercat să evidențiem în cercetarea de față, *aphtharsia* are importante valențe antropologice și necesită o preocupare mai mare din partea specialiștilor în domeniu. Considerăm că o continuare a cercetării la acest capitol poate aduce rezultate importante pentru antropologia biblică, un domeniu care se află în fața unor mari provocări, atât din partea științei, cât și a noilor curente filosofice și religioase specifice epocii postmoderne. În special, conceptul de incoruptibilitate reprezintă un serios aliat în lupta cu dihotomiile de tip dualist, cu relativismul moral și cu riscul izolării cu care este confruntat creștinismul actual.

3. O posibilă soluție la dihotomism sau trihotomism

Studiul operei Sf. Irineu, și mai ales al învățăturii sale despre om, ne-a permis să susținem că ceea ce este prezentat de numeroși autori într-un limbaj teologic și antropologic contemporan, folosind o viziune bipartită sau tripartită despre om, este străin de înțelegerea biblică. Fără un studiu consistent asupra manierei în care învățătura Noului Testament despre om utilizează o serie de termeni care provin din iudaismul elenizat, din epoca intertestamentară, se poate construi o

înțelegere abstractă cu privire la om, departe de spiritul Scripturii. Am arătat că antropologia bipartită sau tripartită este produsul unei construcții mai ample a soteriologiei gnostice de factură greacă. Distincția între trup, suflet și duh provine dintr-o distincție gnostică la nivel ontologic care privește trei registre de realitate: spiritul, asociat cu perfecțiunea, materia, care este legată de degradare și moarte și zona intermediară, dintre cele două, care corespunde sufletului. Dihotomismul (sau trihotomismul) antropologic gnostic reprezintă o aplicație imediată a dualismului ontologic pe care îl profesează toate grupările gnostice. Distincția trup, suflet, duh va pătrunde în textul biblic al Noului Testament, în special în textele pauline, atât sub incidența moștenirii comune iudeo – grecești din perioada anterioară, cât și a confruntării directe dintre creștinism și gnosticism din perioada apostolică. În textul biblic, zona acestei confruntări vizează în special eshatologia și soteriologia, de aceea valențele antropologice trebuie studiate cu grijă.

Analiza antropologiei Sf. Irineu cu ajutorul conceptului de incoruptibilitate ne-a permis să observăm că episcopul consideră textele Noului Testament o continuare a tradiției biblice a Vechiului Testament în care omul este gândit într-o viziune diferită de cea a gnosticilor. Accentul cade pe unitatea indestructibilă a omului, pe existența unui principiu constitutiv al ființei omului care face posibilă o existență care participă la viață. Acest lucru ne permite să apreciem că omul este o ființă cu o constituție unitară și relațională asemănătoare cu Dumnezeu. În această optică, distincțiile pauline dintre trup și suflet sau dintre trup, suflet și duh nu sunt altceva decât o parte a instrumentarului cu care acesta a răspuns problemelor Bisericii din acea vreme, utilizând moștenirea biblică iudaică și având de înfruntat un curent de influență elenistă, reprezentat de întreg spectrul ereziilor de tip gnostic. În textul biblic, aceste distincții au mai degrabă valențe eshatologice, aducând în discuție moartea omului, starea intermediară și învierea. Cu ajutorul conceptului de incoruptibilitate însă, se poate depăși dilema dihotomismului sau trihotomismului și se poate realiza o viziune despre om care permite construirea unor relații între starea originală a omului, starea actuală care implică starea căzută, starea intermediară care apare după moarte și împlinirea sa eshatologică. Conceptul de incoruptibilitate permite aceste relații prin păstrarea distincțiilor terminologice pentru fiecare stare în parte, fără a pierde din vedere că discuția se poartă asupra aceleiași ființe și aceleiași constituții și fără să se admită ideea unor transformări ale naturii omului prin trecerea de la o stare la alta.

În contrast cu exegezele moderne, *incoruptibilitatea* primește la Sf. Irineu un bogat conținut antropologic, fără să se limiteze la dimensiunea eshatologică a pasajelor biblice analizate. Ar fi o eroare să se considere că acest accent antropologic se datorează caracterului polemic al textului și deci intenției episcopului de a combate interpretările gnostice la Scriptură. Dimpotrivă, episcopul rămâne fidel metodei sale și *Regulii Adevărului* care susține că Dumnezeu este creatorul tuturor, el rămâne diferit de creație și și-a propus ca omul să îi fie alături pentru eternitate, să

participe la incoruptibilitatea care îi este proprie. Pentru un asemenea scop, Dumnezeu a plănuit două lucruri: să îi dea omului o constituție dinamică, ca să se miște spre acest scop, trecând prin diferite stadii; să îl facă pe om după un model care este tocmai Fiul său întrupat, omul desăvârșit, cel care face posibilă eternitatea și incoruptibilitatea ființei create.

4. Incoruptibilitatea în antropologia Sf. Irineu

Apreciem că dezvoltarea conceptuală a incoruptibilității la Sf. Irineu se realizează în acord cu elementele de teologie biblică pe care le-am creionat în capitolul al treilea. Sf. Irineu dezvoltă ideea biblică care îl prezintă pe Dumnezeu ca o ființă incoruptibilă și are de făcut un efort de raportare a acestui sens biblic cu ceea ce profesau adversarii și înaintașii săi. Ideea incoruptibilității ființei divine nu este exclusiv biblică, ci este întâlnită în lumea greacă, în iudaismul intertestamentar și la gnostici. Contribuția esențială a Sf. Irineu este aceea că a definit incoruptibilitatea ființei lui Dumnezeu într-o viziune trinitară, radical nouă de abordările anterioare. Cu ajutorul textelor biblice analizate (în special cele din Gen. 1-3, In. 1; Pilde 1, 3, In. 17 ș.a.), episcopul definește incoruptibilitatea în relație cu persoanele Sfintei Treimi și nu cu o esență sau o substanță divină. Dumnezeu este incoruptibil pentru că este o ființă personală care trăiește plener în sine și prin sine, este viața desăvârșită în comuniunea dintre persoanele Sfintei Treimi. Incoruptibilitatea este stabilitatea și eternitatea acestei vieți, care nu este supusă nici unei necesități, ci vizează plinătatea vieții lui Dumnezeu în calitate de dăruire reciprocă în iubire și libertate absolută a Tatălui, Fiului și Sfântului Duh. În această optică, omul și lumea nu sunt rodul unei emanații rezultate dintr-o cădere sau din ignoranță, ci rezultatul unei inițiative libere a persoanelor Sfintei Treimi de a oferi darul vieții și al incoruptibilității creației sale. Definiția incoruptibilității dată de episcop scoate discuția din planul esențialist, specific filosofiei grecești și al gnosticilor, și o așează în parametri relaționali, biblici, care îl prezintă pe Dumnezeu ca o ființă personală, comunitară, perfect liberă.

O asemenea definiție a incoruptibilității este utilizată de episcop în relație cu omul. Dumnezeul biblic este acela care în mod direct și concret s-a implicat în actul creației (cf. Gen. 2:7) și se implică în continuare în realizarea planului său, acela de a-i oferi omului în dar incoruptibilitatea care îi este proprie. Ruptura cu lumea antică se produce odată cu afirmarea faptului că omul este în totalitate creat, nu este nemuritor și nu deține incoruptibilitatea în mod intrinsec. În schimb, prin constituția pe care a primit-o, poate participa la incoruptibilitatea lui Dumnezeu, adică poate trăi etern într-o relație de iubire cu persoanele Sfintei Treimi. Acest destin este realizat hristologic prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, asigurând în sine unirea creatului cu necreatul și posibilitatea reală a omului de a participa la incoruptibilitate.

Considerăm că prin analiza realizată în lucrare se susține ipoteza cu privire la rolul cheie al conceptului de incoruptibilitate în antropologia Sf. Irineu. În înțelegerea tabloului amplu al iconomiei divine, incoruptibilitatea este un concept care creează o relație între început și sfârșit, între scopul final al omului și constituția sa primită la creație, între sensul pentru care a fost creat și modul în care acesta poate fi atins. Clarificând în special dimensiunea sa hristologică, am arătat că episcopul surprinde cu finețe și profunzime locul omului în revelația biblică, ieșind din îngustimea abordărilor dogmatice care reduc discuția la o dominantă soteriologică. Conceptul de incoruptibilitate permite asumarea planului soteriologic în ecuația mai mare a unei iconomii divine care are în centru pe Hristos, cel care nu este numai mântuitorul omului, ci mai ales împlinirea sa. El este piscul iconomiei divine care ne descoperă modelul după care am fost creați; este omul aflat la statura maturității și desăvârșirii, ținta și destinul spre care se îndreaptă omul. În cercetare, am surprins câteva dintre valențele antropologice ale conceptului de incoruptibilitate așa cum au fost dezvoltate de Sf. Irineu în interpretările textelor biblice.

Incoruptibilitatea nu este o caracteristică intrinsecă a naturii umane

În exegezele sale la textul Scripturii, Sf. Irineu face apel la argumentul ontologic al distincției dintre creat și necreat și susține ideea că în mod natural incoruptibilitatea este o caracteristică specifică doar lui Dumnezeu. Omul este o ființă creată, are un început, are o natură *muritoare și vremelnică*, și poate fi supusă corupției și degradării; omul nu are viața în sine, ci participă la viața care vine de la Dumnezeu și este total dependent de creator. Din pricina statutului său ontologic, omul are un sfârșit în timp și nu are în sine nemurirea și viața. Limita ontologică a acestui caracter vremelnic este transformată de Dumnezeu într-un proiect care are în vedere procesul devenirii omului: de la copilărie la maturitate, de la vremelnicie la eternitate, de la un tip de participare la viață – acela al suflului de la creație - la un alt tip, care presupune dobândirea pleneră și stabilă a Duhului Sfânt. Acest adevăr reprezintă diferența specifică a creștinismului și oferă un sprijin real în contextul actual al luptei Bisericii cu influențe religioase de aceeași factură dualistă ca și gnosticismul, care invită omul actual la experiențe „holiste” și „integratoare” prin descoperirea „divinului” interior, a „dimensiunii spirituale” a omului.

Omul este destinat incoruptibilității

Afirmarea faptului că omul este destinat incoruptibilității nu este o noutate pentru lumea antică și nu mai reprezintă un mesaj revoluționar nici în contemporaneitate. Acest subiect a fost și va rămâne de mare actualitate, iar antropologia biblică poate oferi un răspuns „mereu acolo” la o întrebare adesea nerostită, oricâteori ființa umană se află în proximitatea morții sau în fața întrebărilor fundamentale. Prin definirea biblică a incoruptibilității, Sf. Irineu creează o

corespondență între ființa lui Dumnezeu și ființa omului, care a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Diferit de ceea ce va spune literatura patristică ulterioară, Sf. Irineu intuiește, într-un mod genial, că formula biblică „chipul și asemănarea lui Dumnezeu” vizează un principiu constitutiv al omului care îl face capabil să trăiască ca Dumnezeu. În om, acest principiu se afirmă ca unitate indestructibilă a unei ființe compuse și ca o dinamică relațională care asigură primirea constantă a vieții de la Dumnezeu. Incoruptibilitatea omului este definită de episcop ca *participare* la incoruptibilitatea ființei lui Dumnezeu, ca o slavă pe care omul o primește de la cel cu care se aseamănă. Menirea omului este dobândirea slavei Tatălui, adică devenirea sa întru calitatea de fiu al lui Dumnezeu. Această devenire este darul Tatălui ceresc și este înțeleasă strict ca o implicație directă a faptului că Fiul Tatălui și-a asumat natura omului. Astfel, are sens deplin celebra formulă a Sf. Irineu: *Gloria enim Dei vivens homo, vita autem hominis visio Dei*. Această vedere a lui Dumnezeu este o participare a omului la viața divină printr-o relație specială cu fiecare persoană a Sfintei Treimi: „Duhul pregătește omul pentru Fiul, Fiul îl conduce la Tatăl, iar Tatăl îi dă incoruptibilitatea și viața veșnică, care rezultă din vederea lui Dumnezeu”.

Dimensiunea participativă, relațională a incoruptibilității face parte din aceeași diferență specifică a creștinismului, la a cărei conturare Sf. Irineu și-a adus o contribuție esențială. Esențialismul grec antic, împreună cu orice formă de determinism sunt respinse de antropologia biblică creștină, care afirmă cu tărie că destinul omului prezervă distanța ontologică dintre creator și creație, admite libertatea omului de a răspunde ofertei lui Dumnezeu și presupune o dinamică eternă a unei relații personale pline, expresive, care nu se epuizează, ci potențează mereu răspunsul omului.

Incoruptibilitatea este o realizare hristologică

În spiritul Scripturii, Sf. Irineu demonstrează că omul a fost creat după modelul Fiului făcut om. Prin unirea lui Dumnezeu cu omul, în Iisus Hristos, destinul omului devine unul hristologic, adică este legat de primirea vieții din Hristos cel înviat și de trăirea alături de el pentru eternitate. Prin întrupare, Fiul a arătat lumii adevăratul chip al lui Dumnezeu. El este modelul după care a fost creat primul Adam și pe care Fiul îl arată lumii când devine om. Incoruptibilitatea este echivalentă cu darul *înfierii* realizate de Dumnezeu în Hristos. Aceasta răspunde statutului omului de ființă creată, slăbiciunii și incapacității ființei de a purta perfecțiunea de la început. Prin Fiul, incoruptibilitatea se unește cu ființa creată și este mereu actualizată la nivelul omului prin lucrarea Duhului Sfânt.

Antropologia hristologică a Sf. Irineu, cu o definiție hristologică a incoruptibilității, dă posibilitatea unei valorificări a întrupării Fiului dincolo de orizontul soteriologic. Dumnezeu s-a făcut om pentru a împlini propria operă și nu constrâns de accidentul păcatului. Prezența lui

Hristos în lume ca sursă a incoruptibilității, ca recapitulator al creației, proiectează o altă lumină asupra experienței umane în Biserică. Relația personală fondatoare a omului cu Hristos este aceea care asigură valorificarea deplină a constituției sale de ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Chiar în datele unei lumi căzute și nedeplin restaurate, omul, care intră în relație cu Hristos, devine el însuși o prezență revelatoare care descoperă adevărata natură și consistență a omului, adevărata ei demnitate și valoare. O revelație a omului nu este o nouă formă de antropocentrism, ci corespunde așteptării lui Dumnezeu ca ucenicii lui să fie „sare” și „lumină”, să fie acea prezență consistentă în lume care să îi dea gust și sens. Cu alte cuvinte, în limbajul Sf. Irineu, statutul de fiu prin creație este astfel depășit pentru a ajunge la cel de fiu prin adopție.

Omul are capacitatea de a primi incoruptibilitatea

Incoruptibilitatea este viața veșnică pe care omul o primește și o va primi etern de la Dumnezeu. Ființa umană a primit o constituție care permite participarea la incoruptibilitate. Pe de o parte, această constituție este anunțată în Gen. 1:26 și vizează principiul constitutiv al omului de a avea un mod de existență personal ca al lui Dumnezeu. Deoarece acest destin este atins hristologic, omul este creat în vederea întrupării Fiului. Ca tip al lui Hristos, Adam anunță întruparea și ne indică în același timp că a fost creat cu o constituție care să facă posibilă venirea lui Dumnezeu în natura umană. Pe de altă parte, ca destin al omului, incoruptibilitatea vizează statutul său de ființă creată și se obține ca rezultat al unui proces de creștere de la copilărie la maturitate: „ceea ce este creat are în mod obligatoriu un început, o stare intermediară și una de maturitate” (cf. Gen. 1:28). Omul a primit o constituție dinamică, iar devenirea este o dimensiune constitutivă a ființei sale. Incoruptibilitatea vizează asemănarea omului cu Dumnezeu și se realizează pneumatologic. Duhul lui Dumnezeu asigură creșterea și dezvoltarea spre perfecțiune, proces al cărui rezultat este dobândirea pleneră a incoruptibilității în eshaton. În antropologia biblică a Sf. Irineu, relația dintre starea inițială de inocență și copilărie a omului și starea sa finală de maturitate este realizată cu ajutorul conceptului de incoruptibilitate, care permite astfel o evaluarea corectă a adevăratei naturi a omului, cel care a primit în germene la creație ceea ce trebuie să devină în eshaton.

Importanța acestei viziuni despre valoarea intrinsecă a omului ca ființă compusă și despre natura dinamică a omului sunt hotărâtoare pentru experiența creștină. Miza vieții creștine nu mai este exercițiul acrobatic între căderi și urcușuri duhovnicești sau o viață trasată exclusiv în parametrii religiosului, ci „devenirea într-o statură maturității depline în Hristos”, împlinirea persoanei umane în toate planurile, așa cum a creat-o Dumnezeu, ca o ființă socială, rațională, emoțională, estetică, morală, creativă etc. Unirea cu Hristos reprezintă șansa omului de a reintra pe drumul devenirii sale, ieșirea din starea de încremenire pe care a adus-o căderea. Istoria devine nu

numai un spațiu al salvării, ci și al expresiei omului unit cu Dumnezeu, om care se dezvoltă și se împlinește ca ființă personală.

Darul lui Dumnezeu și efortul omului de a ajunge la incoruptibilitate

Viața primită de la Dumnezeu nu se rezumă la un automatism. Dacă nemurirea și incoruptibilitatea sunt darurile lui Dumnezeu, atunci omul este chemat să își asume în mod liber oferta divină. Păstrând comuniunea cu Dumnezeu, chiar în limitele unei naturi create și muritoare, omul ar fi păstrat existența sa din condițiile primordiale și ar fi continuat să crească și să se dezvolte către maturitatea sa, pentru a se întâlni cu Dumnezeu în întruparea Fiului. Căderea este o rată a destinului omului, însă nu și a planului lui Dumnezeu. Întruparea Fiului rezolvă problema păcatului și face posibilă continuarea iconomiei divine, omul având acum posibilitatea să își dezvolte ființa către perfecțiune, participând la incoruptibilitatea lui Dumnezeu.

Conceptul de incoruptibilitate leagă creația și constituția omului de destinul său și de accidentul căderii. Ca participare la viața lui Dumnezeu, incoruptibilitatea presupune un nou început și o actualizare în istorie a procesului de creștere pierdut prin păcat. Deși ființă căzută și coruptă, omul poate participa încă din istorie la incoruptibilitate prin viața sacramentală a Bisericii, prin arvuna Duhului care lucrează în om urcușul său spre desăvârșire. Omul este atins de incoruptibilitate prin „baia” botezului, prin comuniunea cu trupul și sângele lui Hristos și prin calitatea sa de templu al Duhului Sfânt. Prin răspunsul său liber de a urma calea lui Hristos, viața de credință devine o luptă, un efort, iar incoruptibilitatea o răsplată, o cunună a acestei consecvente deveniri spre Dumnezeu.

Într-o lume dominată de o teamă neîntemeiată în raport cu slăbiciunea și degradarea omului, a dependenței sale excesive de consum, creștinismul afirmă că lumea a primit deja sămânța incoruptibilității, că a intrat în procesul restaurării în Hristos. Comuniunea sacramentală cu Iisus Hristos și arvuna Duhului Sfânt fac din om o prezență eshatologică în datele acestei lumi, o prezență care joacă rol mediator și sfințitor, ca partener al lui Dumnezeu în iconomia sa, o prezență revelatoare de sens pentru toate rațiunile lui Dumnezeu așezate în lume, o voce care arată adevărata identitate și valoare a omului. Această viziune antropologică răspunde provocărilor actuale cu privire la excesele și extremele dualiste care neagă valoarea și calitatea trupului, a omului în calitatea sa de ființă compusă, alunecărilor grave de la castitate și normalitatea spațiului conjugal, relativismului care domină raportarea la valoarea vieții și a unicității irepetabile a fiecărei persoane. Redescoperind demnitatea regală și preoțească a omului în lume, alături de Hristos, creștinul anunță importanța responsabilității față de creație, îngrijorarea față de excesele care irosesc și distrug resurse, care creează dezechilibre și dependențe. Nu în ultimul rând, comunitatea creștină în interiorul ei poate beneficia din plin de această viziune antropologică a Sf.

Irineu care orientează experiența creștină dinspre izolare și o tendință de ieșire din lume, înspre o implicare angajată în problematica omului actual care are nevoie de sens, direcție și convergență. Dacă în Iisus Hristos omul intră în dinamica devenirii spre destinul său, dacă participă deja la incoruptibilitate, atunci viața eclesială scapă de capcana activismului religios sau a dihotomiilor care rup viața între religios și nereligios, sacru și profan, materie și spirit, trup și suflet, natural și supranatural etc.

Bibliografie

Ediții ale Sfintei Scripturi

1. *The Greek New Testament*, Deutche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994
2. *Novum Testamentum Graece et Latine*, Nestle-Aland, Deutche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1986
3. *Nouveau Testament Interlinéaire Grec – Français*, Alliance Biblique Universelle, 1997 - Texte grec: Deutche Bibelgesellschaft, 1990, Traduction interlinéaire: Société Biblique française, 1993, Traduction oecuménique de la Bible: Cerf, Société biblique française, 1988, Traduction „en français courant”: Société biblique française, 1992
4. *Biblia Sacra. Vulgatae Editionis*, San Paolo, Milano, 1995
5. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediția Sinodală, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al BOR, București, 1988
6. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiunea tradusă, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al BOR, București, 2001
7. *Septuaginta*, vol. 1-6, Polirom, Iași, 2004-2008
8. *The Holy Bible*, King James authorized version, Oxford University Press, 1977
9. *The Bible*, New International Version, International Bible Society, Hodder & Stoughton, London, 1993
10. *La Sainte Bible*. ed. Louis Segond, Alliance Biblique Universelle, Paris, 1910

Ediții și traduceri ale operei Sf. Irineu

11. Irénée de Lyon, *Contre les heresies*, Sources Chretiennes, Les Editions du Cerf, Paris:
Livre I: 263, 264 (1979): texte et trad. A. Rousseau, L. Doutreleau
Livre II: 293, 294 (1982): texte et trad. A. Rousseau, L. Doutreleau
Livre III: 210, 211 (1974): texte et trad. A. Rousseau, L. Doutreleau
Livre IV: 100; 2 vols. (1965): texte et trad. A. Rousseau, B. Hemmerdinger, L. Doutreleau, C. Mercier
Livre V: 152, 153 (1969): texte et trad. A. Rousseau, L. Doutreleau, C. Mercier.
12. Irénée de Lyon, *Demonstration de la predication apostolique*, texte et trad. A. Rousseau, Sources Chretiennes, 406, Les Editions du Cerf, Paris, 1995
13. Irenaeus, *Against heresies*, text, W. Harvey, 2 vol., Cambridge, 1857
14. Irenaeus, *Against heresies*, trans. A Roberts, W.H. Rambaut, ANCL, 5, 9 1883-1884
15. Irenaeus, *Proof of the apostolic preaching*, trans. J. Behr, New York, 1997
16. Sfântul Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2001
17. Sfântul Irineu de Lyon, *Demonstrația propovăduirii apostolice. Catehism pentru adulți*, Editura Patmos, Cluj Napoca, 2008
18. Schaff, Ph. (ed.), *The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2001

Surse patristice

19. *** *Actele Martirice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987

20. *** *Scrierile Părinților Apostolici*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1979
21. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987
22. Bonaventure, *Commentary on the Book of Wisdom*, Franciscan Institute Publications, St. Bonaventure, 2006
23. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, în *Opere complete*, Paideia, București, 1996
24. Diodor of Tarsus, *Commentary on Psalms 1-51*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2005
25. Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987
26. Grigorie de Nyssa, *Scrieri II*, Vol. 30 PSB, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1998
27. Gregory of Tours, *History of the Franks*, Columbia University Press, New York, 1916
28. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Scripta, București, 1993
29. Ioan Hrisostom, *Scrieri I, II - Omilii la Facere (I, II)*, Vol. 21, 22 PSB, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987
30. Kannengiesser C., *Handbook of Patristic Exegesis*, Brill, Boston, 2004
31. Schaff, P. (ed.), *The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002
32. Schaff, P. (ed.), *Nicene and Post-nicene Fathers, vol. I-VIII, St. Augustin*, T&T Clark, Edinburgh, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002
33. Schaff, P. (ed.), *Nicene and Post-nicene Fathers, second series, vol. IV, Athanasius*, T&T Clark, Edinburgh, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002
34. Schaff, P. (ed.), *Nicene and Post-nicene Fathers, second series, vol. VIII, Basil*, T&T Clark, Edinburgh, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002
35. Schaff, P. (ed.), *Nicene and Post-nicene Fathers, vol. X-XV, St. Chrisostom*, T&T Clark, Edinburgh, Eerdmans, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2002
36. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, vol. 12 PSB, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1988
37. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaïmeron*, vol. 17 PSB, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1986

Dicționare

38. Alexander, T.D., Rosner, B.S., *New Dictionary of Biblical Theology*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2001
39. Arndt, W.F., Gingrich, F.W., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, The University of Chicago Press, 1969
40. Balz, H., Schneider, G., eds. *The Exegetical Dictionary of the New Testament*. T&T Clark, Edinburgh, 1990
41. Bailly, M.A., *Dictionnaire Grec-Français*, Dixieme Edition, Hachette, Paris, 1935
42. Blaicklock, E.M., Harrison, R.K., *The New International Dictionary of Biblical Theology*, Zondervan, Grand Rapids, 1983

43. Bria, I., *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1994
44. Gaffiot, F., *Dictionnaire Latin-Français*, Hachette, Paris, 1934
45. Hawthorne, G.F., Martin, R.P., Reid, D.G., *Dictionary of Paul and His Letters*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1993
46. Liddell, H.G. and Scott, R., *A Greek – English Lexicon*, Oxford University Press, Oxford, 1996
47. Louw, J.P., Nida, E.A., *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*, electronic edition of the 2nd ed., New York, United Bible societies, 1989, published in electronic form by Logos Research Systems, 1996
48. Mircea, I., *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1995
49. Patzia, A.G., Petrotta, A.J., *Pocket Dictionary of Biblical Studies*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2002
50. Porter, S.E., Evans, C.A., *Dictionary of New Testament Background. A Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2000
51. Vine, W.E. *Vine's Complete Expository Dictionary of Old and New Testament Words*, Thomas Nelson, Nashville, 1997
52. Wace, H., *A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2000
53. Wood, D.R.W., Marshall, I.H. (ed.), *New Bible Dictionary*, 3rd ed. Leicester, England; Downers Grove, InterVarsity Press, 1996

Comentarii biblice

54. Allen, L.C., *Word Biblical Commentary : Ezekiel 20-48*, electronic ed., Dallas, Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 29)
55. Barrett, C.K., *The First Epistle to the Corinthians*, Black's New Testament Commentaries, Hendrickson, Peabody, 1968
56. Barth, K., *The Epistle to the Romans*, Sixth Edition, trad. E.C. Hoskyns, London, 1968
57. Beasley-Murray G.R., *Word Biblical Commentary, vol. 36, John*, Word Books Publisher, Dallas, varianta electronică, 1987
58. Bede, *On Genesis*, trad. C.B. Kendal, Liverpool University Press, 2008
59. Bulai, A., Budău, A., Răchiteanu, I., *Psalmii. Traducere, note și comentarii*, Sapienția, Iași, 2005
60. Boismard, M.E., Lamouille, A., *L'Évangile de Jean. Commentaire*, Ecole Biblique de Jerusalem, Les Editions de Cerf, Paris, 1977
61. Bray, G., ed., *Ancient Christian Commentary on Scripture, VI, Romans*, Intervarsity Press, Downers Grove, 1998
62. Brayford, S., *Genesis*, Septuagint Commentary Series, Brill, Leiden, 2007
63. Brett, M.G., *Genesis. Procreation and the politics of identity*, Routledge, London, 2000
64. Bruce, F.F., *Romans. An Introductory Commentary*, Tyndale New Testament Commentaries, vol. 6, Intervarsity Press, 2008

65. Bruce, F.F., *Word Biblical Commentary: 1 and 2 Thessalonians*, electronic ed., Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 45)
66. Butler, P.T., *The Gospel of John*, vol. 1-2, College Press, Joplin, 1961
67. Clarke, A., *Clarke's Commentary NT, Volume 5, Matthew – Luke*, The Ages Digital Library Commentary, Books For the Ages, AGES Software, Albany, OR USA, Version 2.0, 1997
68. Collins, R.F., *First Corinthians*, Sacra Pagina Series, vol. 7, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1999
69. Craigie, P.C., *Word Biblical Commentary: Psalms 1-50*, electronic ed., Dallas, Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 19)
70. Crawford, C.C., *Genesis. The Book of Beginnings*, vol. 1-4, College Press, Joplin, 1966-1971
71. Deane, W.J., *Sophia Salōmōn: The book of Wisdom: the Greek text, the Latin Vulgate, and the Authorised English version*, Oxford University Press, Oxford, 1881
72. DeWelt, D., *Bible Study Textbook: Romans Realized*, College Press, Joplin, Missouri, 1989
73. Dunn, J.D.G., *Romans 1-8*, Word Biblical Commentary, vol. 38A, Word Books Publisher, Dallas, 1998
74. Dunn, J.D.G., Rogerson, J.W. (ed.), *Commentary on the Bible*, Eerdmans, 2003
75. Emmet, C.W. *The Fourth Book of Maccabees*, Macmillan, New York, 1918
76. Fee, G., *The First Epistle to the Corinthians*, The New International Commentary on the New Testament, W.B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 1991
77. Feldmeier, R., *The First Letter of Peter, A Commentary on the Greek Text*, Baylor University Press, Waco, Texas, 2008
78. Fitzmyer, J.A., *First Corinthians*, The Anchor Yale Bible, vol. 32, Yale University Press, New Haven and London, 2008
79. Foulkes, F., *Ephesians*, Tyndale New Testament Commentaries, vol. 6, Inter-Varsity Press, 2008
80. France, R.T., *Matthew: An Introduction and Commentary*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1985 (Tyndale New Testament Commentaries 1)
81. Godet F., *Commentaire sur l'Évangile de Saint Jean*, Editions de l'Imprimerie Nouvelle L.A. Monnier, Neuchatel, 1970
82. Guthrie, D., *The Pastoral Epistles*, Tyndale New Testament Commentaries, vol. 14, Inter-Varsity Press, 2008
83. Hagner, D.A., *Word Biblical Commentary, Volume 33 A, Matthew 1–13*, Word Books, Incorporated, 1998, varianta electronică
84. Hagner, D.A., *Word Biblical Commentary, Volume 33 B, Matthew 14–28*, Word Books, Incorporated, 1998, varianta electronică
85. Hawthorne, G.F., *Word Biblical Commentary: Philippians*. electronic ed., Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 43)
86. Horsley, R.A., *1 Corinthians*, Abingdon New Testament Commentaries, Abingdon Press, Nashville, 1998
87. Hughes, R.K., *Genesis*, Crossway Books, Wheaton, 2004
88. Guelich, R.A., *Word Biblical Commentary: Mark 1-8:26*, electronic ed., Dallas, Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 34A)

89. Keener, C.S., *1-2 Corinthians*, New Cambridge Bible Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2005
90. Keil, J.F., Delitzsch, F., *Old Testament Commentary, vol. 1, Pentateuch*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2006, electronic version
91. Keil, J.F., Delitzsch, F., *Old Testament Commentary, vol. 5, Psalms*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2006, electronic version
92. Kinder, D., *Genesis. An Introduction and Commentary*, Intervarsity Press, Downers Grove, 2008
93. Kitchen, M., *Ephesians*, Routledge, London, 1994
94. Knight, J., *Luke's Gospel*, Routledge, London, 1998
95. Kraus H.J., *Theology of the Psalms*, Fortress Press, Minneapolis, 1992
96. Kruse, C.G., *John. An Introduction and Commentary*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2003 (Tyndale New Testament Commentaries 4)
97. Lincoln, A.T., *Word Biblical Commentary, Volume 42, Ephesians*, varianta electronică, Word Books Publisher, Incorporated, Dallas, 1990
98. Longenecker, R.N., *Word Biblical Commentary: Galatians*, electronic ed., Dallas, Word, Incorporated, 1998
99. Louth, A., ed., *The Ancient Christian Commentary on Scripture. Genesis 1-11*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2001
100. Martin, R.P., *2 Corinthians*, Word Biblical Commentary, vol. 40, Word Books Publisher, Dallas, 1986
101. Michaels, J.R., *1 Peter*, Word Biblical Commentary, Volume 49, Dallas, Texas, Word Books, Publisher, 1998
102. Mihoc, V., *Sfânta Evanghelie de la Ioan. Introducere și comentariu*, vol. I, Ed. Teofania, Sibiu, 2003
103. Morris, L., *The Gospel according to John*, The New International Commentary on the New Testament, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1995
104. Morris, L., *1 Corinthians: An Introduction and Commentary*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1985 (Tyndale New Testament Commentaries 7)
105. Motyer, J.A., *Isaiah: An Introduction and Commentary*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1999 (Tyndale Old Testament Commentaries 20)
106. Moyses, S., Menken, M.J.J. (ed.), *The Psalms in the New Testament*, T&T Clark International, 2004
107. Murphy, R.E., *Word Biblical Commentary: Proverbs*, electronic ed. Dallas, Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 22)
108. Oberst, B., *Bible Study Textbook, Letters from Peter*, College Press, Joplin, Missouri, 1962
109. Rotherham, J.B., *Studies in the Psalms*, vol. 1, College Press, Joplin, 1970
110. Schneemelcher, W., ed., *New Testament Apocrypha, vol. 1, Gospels and Related Writings*, trad. R.McL. Wilson, Westminster John Knox Press, Louisville, 2003
111. Scrima, A., *Comentariu integral la Evanghelia după Ioan*, Humanitas, București, 2008
112. Simonetti, M., ed., *The Ancient Christian Commentary on Scripture. The Gospel of Matthew, I a*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2001
113. Simonetti, M., ed., *The Ancient Christian Commentary on Scripture. The Gospel of Matthew, I b*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2002

114. Smalley, S.S., *Word Biblical Commentary: 1,2,3 John*. electronic ed., Word, Incorporated, 1998 (Logos Library System; Word Biblical Commentary 51)
115. Stott, J.R.W., *Galateni*, Logos, Cluj Napoca, 1993
116. Stott, J.R.W., *Noua societate a lui Dumnezeu. Mesajul epistolei către Efeseni*, Cartea Creștină, Oradea, 1994
117. Thiselton, A.C., *The First Epistle to Corinthians, The New International Greek Testament Commentary*, W.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2000
118. Thrall, M., *I and II Corinthians*, The Cambridge Bible Commentary, Cambridge University Press, 1965
119. Toews, J.E., *Romans*, Believers Church Commentary, Herald Press, 2004
120. Waltner, J.H., *Psalms*, Believers Church Commentary, Herald Press, 2006
121. Welch, J.W., *The Sermon on the Mount in the light of the Temple*, Ashgate, Burlington, 2009
122. de Welt, D., *Romans Realized*, College Press, Joplin, 1965
123. Wenham, G.J., *Word Biblical Commentary: Genesis 1-15*, electronic ed. Dallas, Word, Incorporated, 1998
124. Westermann, C., *Genesis 1–11: A Commentary*, trad. J.J. Scullion, Augsburg, Minneapolis, 1984
125. Wright, N.T., *The Letter to the Romans*, The New Interpreter's Bible, Volume X, Abingdon Press, Nashville, 2002
126. Zehr, P.M., *1 & 2 Timothy, Titus*, Herald Press, Scottdale, Pennsylvania, 2010

Lucrări se specialitate

127. Alexander, J., *The Primitive Doctrine of Christ's Divinity ... Ante-Nicene Doctrine. In An Essay on Irenæus*, London, 1727
128. de Andia, Y., *Homo vivens: incorruptibilit' e et divinisation selon Irenée de Lyon*, Etudes Augustiniennes, Paris, 1986
129. de Andia, Y., *L'aphtharsia selor Irenée de Lyon*, Pontificia Universitas Gregoriana, Roma, 1982
130. von Balthasar, H.U., ed., Irenaeus of Lyon, *The Scandal of the Incarnation Irenaeus Against the Heresies*, Ignatius Press, 1990
131. Barth, K., *Christ and Adam. Man and humanity in Romans 5*, Macmillan, New York, 1968
132. Barnstone, W., Meyer, M. (ed.), *The Gnostic Bible*, Shambhala, Boston, 2003
133. Beaven, J.M.A., *An Account of the Life and Writings of St. Irenaeus*, London, 1841
134. Behr, J., *Ascetism and anthropology in Irenaeus and Clement of Alexandria*, Oxford, 2000
135. Beuzart, P., *Essai sur laTheologie d'Irinee*, Ernest Leroux, Paris, 1908
136. Benoit, A., *Irénée. Introduction a l'étude de sa théologie*, PUF, Paris, 1960
137. Berkhof, L., *Introduction to the New Testament*, Zondervan, Grand Rapids, 2004
138. Bouteneff, P., *Beginnings : ancient Christian readings of the biblical creation narratives*, Baker Academic, 2008
139. Breck, J., *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1999
140. Breck, J., *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, Patmos, Cluj Napoca, 2008
141. Breck, J., *Darul sacru al vieții*, Patmos, Cluj-Napoca, 2001
142. Bulgakov, S., *Ortodoxia*, Paideia, București, 1997

143. Bulgakov, S., *Lumina neînserată*, anastasia, București, 1999
144. Burns, J.P., ed., *Theological Anthropology. Sources of Early Christian Thought*, Fortress Press, 1981
145. Carson, D.A., Moo, D.J., *An Introduction to the New Testament*, Zondervan, Grand Rapids, 2005
146. Chretien, J.L., Henry, M., Marion, J.L., Ricoeur, P., *Fenomenologie și teologie*, Polirom, Iași, 1996
147. Cooper, J.W., *Body, Soul and Life Everlasting*, Eerdmans, Grand Rapids, 1989
148. Coman, C., *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermineutică duhovnicească*, Editura Bizantină, București, 2002
149. Cox, R., *By the Same Word, Creation and Salvation in Hellenistic Judaism and Early Christianity*, Walter de Gruyter, Berlin, 2007
150. Donovan, M.A., *One Right Reading? A Guide to Irenaeus*, Liturgical Press, Collegeville, 1997
151. Dufourcq, A., *Saint Irenée*, Librairie Bloud, Paris, 1904 (google ebooks free)
152. Endsjo, D.O., *Greek Resurrection Beliefs and the Success of Christianity*, Palgrave MacMillan, 2009
153. Evans, G.R., ed., *The First Christian Theologians: an Introduction to Theology in the Early Church*, Wiley-Blackwell, 2004
154. Evdokimov, P., *Femeia și mântuirea lumii*, Christiana, București, 1995
155. Fantino, J., *L'homme, image de Dieu chez S. Irenée de Lyon*, Editions du Cerf, Paris, 1986
156. Fantino, J., *La théologie d'Irenée*, Editions du Cerf, Paris, 1994
157. Ferguson, E., Scholer D.M., Finney P.C., *Studies in Early Christianity. A Collection of Scholarly Essays*, vol. II., Garland Publishing, New York, 1993
158. Ferguson, E., Scholer D.M., Finney P.C., *Studies in Early Christianity. A Collection of Scholarly Essays*, vol. V., *Gnosticism in the Early Church*, Garland Publishing, New York, 1993
159. Gaca K.L., Welbor, L.L., *Early Patristic Readings of Romans*, T&T Clark, 2005
160. Gilbert, G.H., *Interpretation of the Bible. A short History*, Macmillan, New York, 1908
161. Gilson, E., *Filosofia în Evul Mediu*, Humanitas, București, 1995
162. Goje, I., *Sfântul Irineu – apărător al învățăturii creștine*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2002
163. Gouilloud, A., *Saint Irenée et son temps*, Briday, Librairie - Editeur, Lyon, 1876
164. Grant, R., *Irenaeus of Lyons*, Routledge, London, 1997
165. Graves, R., Patai, R., *Hebrew Myths. The Book of Genesis*, Carcanet, Manchester, 2005
166. Gregory of Tours, *History of the Franks*, Columbia University Press, 1916
167. Grillmeier, A., *Christ in Christian Tradition*, vol. 2, Mowbray, London, 1995
168. Gundry, R.H., *Soma in Biblical Theology*, Cambridge University Press, 1976
169. Harnack, A., *History of dogma, vol. II*, Grand Rapids, Christian Classics Ethereal Library, 2005
170. Harvey, W., ed., *Libros Quinque Adversus Haereses*, Typos Academicis, Cambridge, 1857
171. Hedrick, C.W., Hodgson, R. (ed.), *Nag Hammadi, Gnosticism & Early Christianity*, Hendrickson, Peabody, 1986
172. Helleman, W.E. (ed.), *Hellenization Revisited. Shaping a Christian Response within the Greco-Roman World*, University Press of America, Boston, 1994
173. Hitchcock, F.R.M., *Irenaeus of Lugdunum. A study of his teaching*, Cambridge University Press, Cambridge, 1914

174. Hoffman, D.L., *The Status of Women and Gnosticism in Irenaeus and Tertullian*, Edwin Mellen Press, 1995
175. Hoglund, J., *Recapitulation and salvation in Irenaeus of Lyon*, Wheaton College, 2010
176. Holsinger-Friesen, T., *Irenaeus and Genesis : A Study of Competition in Early Christian Hermeneutics*, Eisenbrauns, Winona Lake, 2009
177. Houssiau, A., *La Christologie de saint Irénée*, Gembloux, J. Duculot, 1955
178. Iordăchescu, C., *Istoria vechii literaturi creștine*, 2 vol., Editura Moldova, Iași, 1996
179. Irineu Bistrițeanul, P.S., *Sfântul Irineu de Lyon – polemist și teolog*, Editura Cartimpex, Cluj Napoca, 1998
180. James, E.O., *The Old Testament in the Light of Anthropology*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1935
181. Jewett, R., *Paul's Anthropological Terms*, Leiden, E.J. Brill, 1971
182. King, C.W., *The Gnostics and Their Remains, Ancient and Mediaeval*, Celephais Press, London, 2007
183. van Kooten, G.H., (ed.), *The Creation of Heaven and Earth*, Brill, 2005
184. van Kooten, G.H., *Paul's Anthropology in Context*, Mohr Siebeck, Tubingen, 2008
185. Lassiat, H., *Promotion de l'homme en Jesus Christ d'apres Ireneee de Lyon*, Maison Mame, Strasbourg, 1974
186. Lawson, J., *The biblical theology of St. Irenaeus*, Epworth Press, London, 1948
187. Lewis, F.G., *Irenaeus testimony to the Fourth Gospel*, The University of Chicago Press, 1908
188. Luttikhuisen, G.P., (ed.), *The Creation of Man and Woman. Interpretations of the Biblical Narratives in Jewish and Christian traditions*, Brill, Leiden, 2000
189. MacKenzie, I.M., *Irenaeus's Demonstration of the Apostolic Preaching. A Theological Commentary and Translation*, Ashgate, 2002
190. de Margerie, B., *An introduction to the history of exegesis. The Greek Fathers*, Saint Bede's Publications, Petersham, 1993
191. Martin, S., *The Gnostics. The First Christian Heretics*, Pocket Essentials, Harpenden, 2006
192. Meyendorff, J., *Teologia bizantină*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1996
193. Minns, D., *Irenaeus: An Introduction*, T&T Clark, Lodon, 2010
194. Mondesert, C., ed., *Le monde grec ancien et le Bible*, Beauchesne, Paris, 1984
195. Moreschini, C., *Istoria filosofiei patristice*, Polirom, Iași, 2009
196. Nellas, P., *Omul – animal îndumnezeit*, Deisis, Sibiu, 1999
197. Nielsen, J.T., *Adam and Christ in the theology of Irenaeus of Lyons*, Van Gorcum, Assen, 1968
198. Olson, M.J. *Irenaeus, the Valentinian Gnostics and the Kingdom of God (A.H. Book V): The Debate About I Corinthians 15.50*, New York, Mellen Biblical Press, 1992
199. van Oort, J. (ed.), *Gnostica, Judaica, Catholica. Collected Essays of Gilles Quispel*, Brill, Leiden, 2008
200. Osborn, E., *Irenaeus of Lyons*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
201. Philo of Alexandria, *The Works*, Hendrikson Publishers, 1993
202. Pagels, E., *The Gnostic Gospels*, Vintage Books, New York, 1989
203. Pelikan, J., *Tradiția creștină*, 5 vol., Polirom, Iași, 2004-2008

204. Preda, C., *Credința și viața Bisericii primare. O analiză a Faptelor Apostolilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2002
205. Quasten, J., *Patrology, vol. I*, Christian Classics, Allen, Texas, 1983
206. Reese, J.M., *Hellenistic Influences on the Book of Wisdom and its Consequences*, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1970
207. Robinson W.H., *The Christian Doctrine of Man*, T&T Clark, Edinburg, 1913
208. Russell, N., *The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition*, Oxford University Press, Oxford, 2004
209. Scherrer, T., *La gloire de Dieu dans l'oeuvre de Saint Irenee*, Universita Gregoriana, Rome, 1997
210. Sesboüé, L.B., *Tout recapituler dans le Christ. Christologie et soteriologie d'Irenee de Lyon*, Desclée, Paris, 2000
211. Son, S.W., *Corporate elements in Pauline anthropology*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma, 2001
212. Stăniloae, D., *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1-3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1996-1997
213. Steenberg, M.C., *Of God and Man. Theology as anthropology from Irenaeus to Athanasius*, T&T Clark, 2009
214. Steenberg, M.C., *Irenaeus on creation. The Cosmic Christ and the Saga of Redemption*, Brill, 2008
215. Tofană, S., *Introducere în Noul Testament*, 3 vol., Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000-2002
216. Turner, J.D., Majercik, R., (ed.), *Gnosticism and Later Platonism*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2000
217. Vallee, G., *A Study in Anti-Gnostic Polemics: Irenaeus, Hippolytus and Epiphanius*, Studies in Christianity and Judaism, Corporation Canadienne des Sciences Religieuses, Ontario, 1981
218. Williams, M.A., *Rethinking "Gnosticism"*, Princeton University Press, Princeton, 1996
219. Wingren, G., *Man and the incarnation. A study in the biblical theology of Irenaeus*, Muhlenberg Press, Philadelphia, 1959
220. Wood, A.S., *The principles of Biblical interpretation as enunciated by Irenaeus, Origen, Augustine, Luther, and Calvin*, Zondervan, 1967
221. Wolff, H.W., *Anthropology of Old Testament*, SCM Press LTD, London, 1974
222. Yanaras, C., *Persoană și eros*, Anastasia, București, 2000
223. Zizioulas, I., *Ființa eclesială*, Editura Bizantină, București, 1996
224. Zizioulas, I., *Creația ca euharistie*, Editura Bizantină, București, 1999

Studii și articole

225. Ackerman, J., "The Rabbinic Interpretation of Psalm 82 and the Gospel of John", *Harvard Theological Review*, 59, 1966, pp. 186-191
226. Ales, A.D., "La doctrine de la recapitulation en S. Irenee", *Recherches de Science Religieuse*, 6, 1916, pp. 185-211
227. Ales, A.D., "La doctrine eucharistique de S. Irenee", *Recherches de Science Religieuse*, 13, 1923, pp. 24-46

228. Alon, G. G., "The Body as Image of God in Rabbinic Literature", *The Harvard Theological Review*, 1994, 87, 2, pp. 171-195
229. Altmann, A., "Homo Imago Dei in Jewish and Christian Theology", *The Journal of Religion*, 1968, 48, 3, pp. 235-259
230. Asher .R., "Speiretai: anthropogenic metaphor in 1 Corinthians 15:42-4", *Journal of Biblical Literature*, 120, no 1, 2001, pp. 101-122
231. Aubineau, M., "Incorruptibilite et divinisation selon S. Irenee", *Recherche des Sciences Religieuses*, 44, Paris, 1956, pp. 25-52
232. Awad, N. G., "How the Church Fathers Read the Gospel of Mark as a Reliable Theological Text : A Comparison between Early and Modern Scholarship", *Near East School of Theology Theological Review*, 29, 2, 2008, pp. 83-114
233. Backus, I., "Irenaeus, Calvin and Calvinist orthodoxy: the patristic manual of Abraham Scultetus", *Reformation & Renaissance Review*, no. 1, 1999, pp. 41-53
234. Bacon, B. W., "The Elder John, Papias, Irenæus, Eusebius and the Syriac Translator", *Journal of Biblical Literature*, 27, no. 1, 1908, pp. 1-23
235. Balas, D.L., "The use and interpretation of Paul in Irenaeus' five books Adversus haereses", *Second Century*, 9, 1992, pp. 27-39
236. Bandstra, A.J., "Paul and an Ancient Interpreter: A Comparison of the Teaching of Redemption in Paul and Irenaeus", *Calvin Theological Journal*, 5, 1970, pp. 43-63
237. Behr, J., "Irenaeus AH 3.23.5. and the ascetic ideal", *St. Vladimire Theological Quarterly*, vol. 37, nr. 4, 1993, pp. 305-313
238. Behr, J., "Scripture, the Gospel, and Orthodoxy", *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 43, 3-4, 1999, pp. 223-248
239. Behr, J., "The word of God in the Second Century", *Pro Ecclesia*, 9, 1, 2000
240. Bel, V., "Propovadiurea Evangheliei", *Studia Universitatis Babeş Bolyai Theologia Orthodoxa*, 12, 1998, pp. 77-86
241. Benoit, A., "Écriture et Tradition chez Saint Irénée", *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses*, 40, 1960, pp. 32-43
242. Bird P.A., "Male and Female He Created Them: Gen 1:27b in the Context of the Priestly Account of Creation", *The Harvard Theological Review*, 1981, 74, 2, pp. 129-159
243. Boersma, H., "Accommodation to What? Univocity of Being, Pure Nature, and the Anthropology of St Irenaeus", *International Journal of Systematic Theology*, 2006, vol 8; nr. 3, pp. 266-293
244. Boersma, H., "Redemptive hospitality in Irenaeus: a model for ecumenicity in a violent world", *Pro Ecclesia*, 11, no. 2, 2002, pp. 207-226
245. Boesak ,W., "Exegesis and Proclamation Psalm 82: God amidst the gods", *Journal of Theology for Southern Africa*, 1988, pp. 64-68
246. Borchert G.L., "The resurrection: 1 Corinthians 15", *Review & Expositor*, 1983, 80, 3, pp. 401-415
247. Briggman, A., "Revisiting Irenaeus' Philosophical Acumen", *Vigiliae Christianae*, 65, 2011, pp. 115-124
248. Brooke, G. J., "Creation in the biblical tradition", *Zygon*, 22, no 2, 1987, pp. 227-248

249. Buswell, J. O., "Anthropology and the nature of man", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 13, no 4, 1970, pp. 219-227
250. Bynum, C.W., "Images of the Resurrection Body in the Theology of Late Antiquity", *The Catholic Historical Review*, Vol. 80, No. 2 (Apr., 1994), pp. 215-237
251. Capps, W. H., "Vertical v. horizontal theology: Bloch--Dewart--Irenaeus", *Continuum*, 5, no 4, 1968, pp. 616-633
252. Carpenter, M., "A Synopsis of the Development of Trinitarian Thought from the First Century Church Fathers to the Second Century Apologists", *Trinity Journal*, 26, no. 2, 2005, pp. 293-319
253. Chaieb, M.L., "Anthropologie et action de grâce chez Irénée", *Connaissance des Pères de l'Eglise*, 2001, nr. 82, pp. 51-56
254. Chirilă, I., "Elemente de Antropologie Biblică: Persoană / Subiect, Sine și Suflet", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, 1, 2009, pp. 49-64
255. Chirilă, I., "Despre Logos, creație și recreație", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, LIII, 2, 2008, pp. 95-105
256. Chirilă, I., "Dinamica chipului în cadrul lucrării asemănării cu Dumnezeu (exegeza biblică și antropologie socială)", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, 1-2, 1999, pp. 123-134
257. Chițescu, N., "Teoria recapitulațiunii (anakefal aiosic) la Sf. Irineu", *Studii teologice*, anul 7, 1938-1939, pp. 115-130
258. Clarke, G.W., "Irenaeus Adv Haer 4 30 I", *Harvard Theological Review*, 59, no. 1, 1966, pp. 95-97
259. Collins, J., "Discourse Analysis And The Interpretation of Gen. 2:4-7", *Westminster Theological Journal*, 61, 1999, pp. 269-276
260. Collins, C.J., "The Eucharist as Christian sacrifice: how patristic authors can help us read the Bible", *Westminster Theological Journal*, 66, no 1, 2004, pp. 1-23
261. Collins, J.J., "The Root of Immortality: Death in the Context of Jewish Wisdom", *The Harvard Theological Review*, 1978, 71, 3/4, pp. 177-192
262. Coman, C., "Sf. Ev. Luca, autorul Epistolelor Pastorale - o ipoteză", *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CXVI, Nr.7-12, iulie-decembrie 1998, pp. 360-370
263. Coman, C., „Antropologie paulină - dihotomism sau trihotomism”, *Ortodoxia*, Anul L, nr.1-2, 1999, pp. 26-40
264. Constantelos D.J., "Irenaeos of Lyons and his central views on human nature", *St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol.33, nr.4, 1989, New York, pp. 351-363
265. Craig, K.M. Jr., "Between Text and Sermon. Psalm 82", *Interpretation*, 1995, pp. 281-285
266. Cross, L.B., "Bible and the understanding of man", *Modern Churchman*, 45, no 3, 1955, pp. 191-203
267. Crutchfield, L.V., "The Apostle John and Asia Minor as a source of premillennialism in the early Church Fathers", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 31, no 4, 1988, pp. 411-427
268. Crutchfield, L.V., "Rudiments of dispensationalism in the ante-Nicene period", *Bibliotheca sacra*, 144, no 576, 1987, pp. 377-399
269. D'Angelo, M.R., "Eusebeia: Roman imperial family values and the sexual politics of 4 Maccabees and the Pastorals", *Biblical Interpretation*, 11, no 2, 2003, pp. 139-165

270. Danielou, J., "Saint Irenée et les origines de la théologie de l'histoire", *Recherches de Science Religieuse*, 34, 1947, pp. 227-231
271. de Andia, Y., "Irenée, théologien de l'unité", *Nouvelle revue théologique*, 109, 1987, 31-48
272. DeMaris R.E., "Corinthian Religion and Baptism for the Dead (1 Corinthians 15:29): Insights from Archaeology and Anthropology", *Journal of Biblical Literature*, 1995, 114, 4, pp. 661-682.
273. Desjardins M., "The Sources for Valentinian Gnosticism: A Question of Methodology", *Vigiliae Christianae*, 1986, 40, 4, pp.342-347
274. Di Vito, R.A., "Old Testament Anthropology and the Construction of Personal Identity", *Catholic Biblical Quarterly*, 61, no 2, 1999, pp. 217-238
275. Donovan, M.A., "Alive to the glory of God: a key insight in St. Irenaeus", *Theological Studies*, 49, 1988, pp. 283-297
276. Dorey, P., "The Garden Narrative (Gen 2:4b-3:25) - perspectives on gender equality", *Old Testament Essays*, 20, no. 3, 2007, pp. 641-652
277. Driscoll, J., "Uncovering the dynamic *lex orandi* - *lex credendi* in the baptismal theology of Irenaeus", *Pro Ecclesia*, 12, 2, 2003, pp. 213-225
278. Dunn, J. D. G., "How are the dead raised? with what body do they come? reflections on 1 Corinthians 15", *Southwestern Journal of Theology*, 2002, 45, 1, pp. 4-18
279. Dunning, B. H., "Virgin Earth, Virgin Birth : Creation, Sexual Difference, and Recapitulation in Irenaeus of Lyons", *Journal of Religion*, 89, no. 1, 2009, pp. 57-88
280. Edgar, B.G., "Paul and the Person", *Science and Christian Belief*, 12, 2, 2000, pp. 151-164
281. Enslin, M.S., "Irenaeus: Mostly Prolegomena", *Harvard Theological Review*, 40, 3, 1947, pp. 137-165
282. Fairbairn, D.M., "Patristic Soteriology: Three Trajectories", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 50, 2, 2007, pp. 289-310
283. Fallon, F. T., "The Prophets of the OT and the Gnostics: A Note on Irenaeus, 'Adversus Haereses', 1.30.10-11", *Vigiliae Christianae*, 32, no. 3, 1978, pp. 191-194
284. Fantino, J., "Irénee de Lyon (vers 140-200), sa vie et son oeuvre", *Connaissance des Pères de l'Eglise*, 2001, nr. 82, pp. 2-10
285. Fantino, J., "L'économie, réalisation du dessein de Dieu", *Connaissance des Pères de l'Eglise*, 2001, nr. 82, pp. 18-34
286. Farrow, D., "St. Irenaeus of Lyons. The Church and the World", *Pro Eklessia*, IV, 3, 1995, pp. 333-355
287. Ferguson, T.C.K., "The rule of truth and Irenaeus' rhetoric in Book 1 of *Against Heresies*", *Vigiliae Christianae*, 55, 4, 2001, pp. 356-375
288. Ferlay, P., "Irenée de Lyon exégete du quatrième Évangile", *Nouvelle Revue Théologique Louvain*, 106, 1984, pp. 222-234
289. Finger T., "Christus Victor and the Creeds: Some Historical Considerations", *Mennonite Quarterly Review*, 72, 1988, pp. 31-52
290. Foreman, K. J., "Destiny of man : one or two? ", *Review & Expositor*, 51, 1, 1954, pp. 5-21
291. Futato, M.D., "Because it Had Rained: A Study of Gen. 2:5-7 with Implications for Gen. 2:4-25 and Gen. 1:1-2:3", *Westminster Theological Journal*, 60, 1998, pp. 1-21

292. George, S., "The emergence of Christology in the early church: a methodological survey with particular reference to the anti-heretical polemics of Irenaeus of Lyons", *Asia Journal of Theology*, 24, no. 2, 2010, pp. 219-253
293. Gilbert, G. H., "Interpretation of the Bible by the Fathers", *The Biblical World*, 38, no. 3 1911, pp. 151-158
294. Gilliard, F. D., "Apostolicity of gallic churches", *Harvard Theological Review*, 68, no. 1, 1975, pp. 17-33
295. Gillman, J., "A Thematic Comparison: 1 Cor 15:50-57 and 2 Cor 5:1-5", *Journal of Biblical Literature*, 1988, 107, 3, pp. 439-454
296. Gladd, B. L., "The Last Adam as the 'Life-Giving Spirit' Revisited: A Possible OT Background of One. of Paul's Most Perplexing Phrases", *Westminster Theological Journal*, 71, 2, 2009, pp. 297-309
297. Gonzalez, A., "Le Psaume LXXXII", *Vetus Testamentum*, 13, 1963, pp. 293-309
298. Goodrum, M. R., "Biblical anthropology and the idea of human prehistory in late antiquity", *History and Anthropology*, 13, 2, 2002, pp. 69 – 78
299. Grant, R.M., "Irenaeus and Hellenistic culture", *Harvard Theological Review*, 42, 1949, pp. 41-51
300. Grant, R.M., "Carpocratians and curriculum : Irenaeus' reply", *Harvard Theological Review*, 79, no. 1-3, 1986, pp. 127-136
301. Grant, R.M., "Gnostic Origins and the Basilidians of Irenaeus", *Vigiliae Christianae*, 13, no. 2, 1959, pp. 121-125
302. Grant, R.M., "The Resurrection of the Body", *The Journal of Religion*, 28, no. 2, 1948, pp. 120-130
303. Grant, R.M., "Theophilus of Antioch to Autolyucus", *The Harvard Theological Review*, 40, no. 4, 1947, pp. 227-256
304. Green, H. A., "Gnosis and Gnosticism: A Study in Methodology", *Numen*, 24, 2, 1977, pp. 95-134
305. Gregerman, A., "Reverence despite rejection: the paradox of early Christian views of Biblical authority", *Cross Currents*, 59, 2, 2009, pp. 176-190
306. Gregg, R. C., "Early Christian variations on the parable of the lost sheep", *Duke Divinity School Review*, 41, no. 2, 1977, pp. 85-104
307. Guenther, A.R., "Creation: A Hermeneutical Study in Genesis 1:1-2:3", *Direction*, vol. 6, nr. 3, 1977, pp. 6-20
308. Hampton, A.J.B., "The Conquest of Mythos by Logos: Countering Religion Without Faith in Irenaeus, Coleridge and Gadamer", *Forum Philosophicum*, 12, 2007, pp. 57-70
309. Handy, L.K. Sounds, "Words and Meanings in Psalm 82", *Journal for the Study of the Old Testament*, 47, 1990, pp. 51-66
310. Harl, M., "La croissance de l'âme selon le "De Infantibus" de Grégoire de Nysse", *Vigiliae Christianae*, 34, 3, 1980, pp. 237-259
311. Hau, M., "Atitudinea față de erezii a Sf. Irineu de Lugdunum", *Ortodoxia*, XL, 1, 1989, pp. 63-71
312. Hefner, P., "Theological methodology and St. Irenaeus", *Journal of Religion*, 44, 1964, pp. 294-309
313. Hess, R.S., "Genesis 1-2 in its Literary Context", *Tyndale Bulletin*, 41, 1990, pp. 143-153
314. Hochban, J. I., "St. Irenaeus on the atonement", *Theological Studies*, 7, no. 4, 1946, pp. 525-557
315. Hoerber, R. G., "Immortality and Resurrection: A Critical Exegetical Study", *Concordia Journal*, 3, 1977, pp. 56-70

316. Holstein H., "Les formules de symbole dans l'oeuvre de saint Irénée", *Recherches de Science Religieuse*, 34, 1947, pp. 454-461
317. Homcy, S.L., "You are gods? Spirituality and a difficult text", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 32/4 December 1989, pp. 485-491
318. Horowitz, M. C., "The image of God in man – is woman included?" *Harvard Theological Review*, 72, 3-4, 1979, pp. 175-206
319. Horsley, R.A., "Pneumatikos vs. Psychikos Distinctions of Spiritual Status among the Corinthians", *The Harvard Theological Review*, 1976, 69, 3/4, pp. 269-288
320. Horst, F., "Face to face. The Biblical Doctrine of the Image of God", *Interpretation*, 4, 1950, pp. 259-270
321. Houssiau, A., „L'exegese de Mt. 11:27b selon S. Irene", *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 29, 1953, pp. 328-354
322. Hultgren, S.J., "The origin of Paul's doctrine of the two Adams in 1 Corinthians 15.45-49", *Journal for the Study of the New Testament*, 2003, 25, 3, pp. 343-370
323. Hummel, H.D., "The image of God", *Concordia Journal*, 10, no 3, 1984, pp. 83-93
324. Ilea, P.I., "Recapitularea tuturor în Hristos în teologia Sf. Irineu de Lyon", *Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Theologia Orthodoxa*, Cluj Napoca, 1, 2005, pp. 205-221
325. Ioniță, V., "Sfânta Tradiție văzută de Sf. Irineu al Lyonului", *Studii Teologice*, XXIII, 7-8, 1971, pp. 534-545
326. Jacobsen, A.C., "The importance of Genesis 1-3 in the Theology of Irenaeus", *Zeitschrift für Antikes Christentum*, vol. 8, 2005, pp. 299-316
327. Jantzen G. M., "Human Diversity and Salvation in Christ", *Religious Studies*, 20, 4, 1984, pp. 579-592
328. Jemna, D.V., „Aphtharsia in the Pauline Thought. A biblical anthropological perspective", *Sacra Scripta*, X, 1, 2012, pp. 69-97
329. Jemna, D.V., "Gen. 1-3. Influența textului în dezvoltarea conceptului de incoruptibilitate la Sf. Irineu de Lyon", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, 1, 2011, pp. 33-46
330. Jemna, D.V., "Incoruptibilitatea în Vechiul Testament. O analiză din perspectivă antropologică", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, 2, 2011, pp. 37-50
331. Jemna, D.V., "Antitezele pauline din 1Corinteni 15 în antropologia Sf. Irineu", *Studia Universitatis "Babes-Bolyai" - Theologia Orthodoxa*, 2, 2010, pp. 47-60
332. Jemna, D.V., "Repere biblice ale antropologiei Sf. Irineu de Lyon în cele patru Evanghelii", *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă Cluj-Napoca*, XIII, 2009-2010, pp. 201-223.
333. Jemna, D.V., "Ps. 81 în antropologia Sf. Irineu", *Anuarul Uniunii Bibliștilor din România*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 1, 2011, pp. 42-63
334. Jemna, D.V., "Exegeza Sf. Irineu la 1Cor. 15:50", *Pleroma*, XI, 2, 2009, București, pp. 123-138
335. Jensen, R.M., "Those who see Gog life: the icon, the idol, and the Invisible God", *Worship*, 2008, 82, 1, pp. 19-40
336. Johnson, J., "Genesis 1:26-28", *Interpretation*, Oct. 2005, pp. 176-178
337. Johnson, E. A., "Waiting for adoption: Reflections on Romans 8:12-25", *Word & World*, 22, 3, 2002, pp. 308-312
338. Jouron, M., "Saint Irene lit la Bible", *Le monde grec ancien de la Bible*, 169, 1984, pp. 145-151

339. Kaiser, W.C., Jr., "The Promise to David in Psalm 16 and its Application in Acts 2:25-33 and 13:32-37", *Journal of the Evangelical Theological Society*, Volume 23, 1980, pp. 219-231
340. Kalvesmki, J., "The Original Sequence of Irenaeus, Against Heresies 1: Another Suggestion", *Journal of Early Christian Studies*, 15, 3, 2007, pp. 407-417
341. Kauhanen, T., "Irenaeus and the text of 1 Samuel", *Vetus Testamentum*, 59, no. 3, 2009, pp. 415-428
342. Kee, M.S., "The heavenly council and its type-scene", *Journal for the Study of the Old Testament*, 31, no 3, 2007, pp. 259-273
343. Kesich, V., "Biblical understanding of man", *Greek Orthodox Theological Review*, 20, no 1-2, 1975, pp. 9-18
344. Kim, S.D., "Irenaeus of Lyons and Teilhard de Chardin: a comparative study of 'Recapitulation' and 'Omega'", *Journal of Ecumenical Studies*, 1976, vol. 13, nr.1, pp. 69-93
345. Koester, H., "Written gospels or oral tradition?", *Journal of Biblical Literature*, 113, 2, 1994, pp. 293-297
346. Kurz, J.R., "The Gifts of Creation and the Consummation of Humanity: Irenaeus of Lyons' Recapitulatory Theology of the Eucharist", *Worship*, 83, 2, 2009, pp. 112-132
347. Laidlaw, A.S., "Pauline Anthropology and Christian Doctrine", *The Expository Times*, 1901, 12, 258- 261
348. Laeuchli, S., "Monism and dualism in the Pauline anthropology", *Biblical Research*, 3, 1958, pp. 15-27
349. Lander, G.B., "The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa", *Dumbarton Oaks Papers*, 12, 1958, pp. 59-94
350. Lanne, E., "La regle de la verite. Aux sources d'une expression de S. Irenee", *Lex orandi, lex credenti*, 80, 1979, pp. 57-70
351. Lassiat, H., "L'anthropologie d'Irenee", *Nouvelle Revue Théologique*, 100, 1978, pp. 399-417
352. Loewe, W. P., "Irenaeus' soteriology : Christus victor revisited", *Anglican Theological Review*, 67, no. 1, 1985, pp. 1-15
353. Logan, A.H.B., "John and the Gnostics: The significance of the apocryphon of John for the debate about the origins of the Johannine literature", *Journal for the Study of the New Testament*, 43, 1991, pp. 41-69
354. Luckhart, R., "Matthew 11:27 in the Contra Haereses of St. Irenaeus", *Revue de l'Universite d'Ottawa*, 23, 1953, pp. 65-79
355. Markus, R. A., "Pleroma and Fulfilment: The Significance of History in St. Irenaeus' Opposition to Gnosticism", *Vigiliae Christianae*, 8, no. 4, 1954, pp. 193-224
356. May, J. D., "The four pillars: the fourfold gospel before the time of Irenaeus", *Trinity Journal*, 30, no. 1, 2009, pp. 67-79
357. McCasland, S.V., "'The Image of God' According to Paul", *Journal of Biblical Literature*, 69, 2, 1950, pp. 85-100
358. McDonnell, K., "Quaesto Disputata: Irenaeus on the baptism of Jesus", *Theological Studies*, 59, no. 2, 1998, pp. 317-319
359. McHugh, J., "A reconsideration of Ephesians 1,10b in light of Irenaeus", in M.D. Hooker and S.G. Wilson, *Paul and Paulinism*, London : SPCK, 1983, pp. 302-309
360. McRay, J., "Scripture and Tradition in Irenaeus", *Restoration Quarterly*, 10, 1, 1967, pp. 1-11
361. Meijering, E.P., "God Cosmos History. Christian and Neo-Platonic Views on Divine Revelation", *Vigiliae Christianae*, 28, 4, 1974, pp. 248-276

362. Meleşcan. T., “Sfântul Irineu”, *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LIV, 1-2, 1978, pp. 96-100
363. Merkle, B.L., “Paul's Arguments from Creation in 1 Corinthians 11:8-9 and 1Timothy 2:13-14: An Apparent Inconsistency Answered”, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 49, 3, 2006, pp. 527-548
364. Merrit, H.W., “Paul and the individual: A study in pauline anthropology”, *Journal of the Interdenominational Theological Center*, 18, 1-2, 1990-1991, pp. 31-60
365. Mihoc, V., „Eshatologia paulină”, *Revista Teologică*, an III, 4, 1993, pp. 50-68
366. Mihoc, V., „Actualitatea exegezei biblice a Sfinților Părinți”, *Revista Teologică*, an VII, 2, 1997, p. 79-101
367. Mihoc, V., „Tipologia ca metodă de interpretare creștină a Vechiului Testament”, *Altarul Banatului*, an VIII, 7-9, 1997, pp. 28-39
368. Miller P.D., “When the gods meet : Psalm 82 and the issue of justice”, *Journal for Preachers*, 9, no 4, 1986, pp. 2-5
369. Miller P.C., “Words with an Alien Voice: Gnostics, Scripture, and Canon”, *Journal of the American Academy of Religion*, 1989, 57, 3, pp. 459-483
370. Miller, J.M., “In the Image and Likeness of God”, *Journal of Biblical Literature*, 1972, 91, 3, pp. 289-304
371. Minns, D., “Irenaeus”, *Expository Times*, 120, no. 4, 2009, pp. 157-166.
372. Mitchell D., “‘God will redeem my soul from Sheol’: the Psalms of the sons of Korah”, *Journal for the Study of the Old Testament*, 30, no 3, 2006, pp. 365-384
373. Mohrmann, C., “A propos de Irenaeus, Advers. Haeres. 3, 3, 1, Vigiliae Christianae, 3, no. 1, 1949, pp. 57-61
374. Morgenstern, J., “The Mythical Background of Psalm 82”, *Hebrew Union College Annual*, 14, 1939, pp. 29-126
375. Morton S. E., “Irenaeus: Mostly Prolegomena”, *The Harvard Theological Review*, 40, no. 3, 1947, pp. 137-165
376. Nautin, P., “Notes Critiques sur Irénée, ‘Adv. Haer.’, Lib. III”, *Vigiliae Christianae*, 9, no. 1, 1955, pp. 34-36
377. Neamțu, M., “Spre o teologie a Numelui Mântuitorului Iisus Hristos, în opera Sf. Irineu”, *Mitropolia Olteniei*, XXIX, 10-12, 1977, 764-769
378. Nelson, W.R., “Pauline Anthropology”, *Interpretation*, 14, 1, 1960, pp. 14-27
379. Neyrey, J.H., “I said: you are gods: Psalm 82:6 and John 10”, *Journal of Biblical Literature*, 108, 4, 1989, pp. 647-663
380. Neyrey, J.H., “Body Language in 1 Corinthians: The Use of Anthropological Models For Understanding Paul and His Opponents”, *Semeia*, 35, 1986, pp. 129-170
381. Nispel, M. D., “Christian Deification and the Early Testimonia”, *Vigiliae Christianae*, 53, no. 3, 1999, pp. 289-304
382. Norris, R.A., “Irenaeus' Use of Paul in His Polemic against the Gnostics”, in W.S. Babcock (ed.), *Paul and the Legacies of Paul*, Dallas, SMU, 1990, pp. 79-98
383. Norris, R.A., “Irenaeus and Plotinus answer the Gnostics : a note on the relation between Christian thought and Platonism”, *Union Seminary Quarterly Review*, 36, no. 1, 1980, pp. 13-24

384. Norris, R.A., "Theology and Language in Irenaeus of Lyon", *Anglican Theological Review*, 76, 3, 1994, pp. 285-295
385. O'Boyle, M., "St. Irenaeus and the See of Rome", *The Catholic Historical Review*, 16, no. 4, 1931, pp. 413-434
386. Ocalagilan, R.T., "A note on the Canaanite background of Psalm 82", *The Catholic Biblical Quarterly*, 15, 3, 1953, pp. 311 - 314
387. Osborn, E., "Irenaeus : Rocks in the Road", *Expository Times*, 114, no. 8, 2003, pp. 255-258
388. Pagels, E., "Irenaeus, The Canon of Truth, and The Gospel of John: Making a difference through hermeneutics and ritual", *Vigiliae Christianae*, 56, 1, 2002, pp. 339-371
389. Pagels, E., "Conflicting Versions of Valentinian Eschatology: Irenaeus' Treatise vs. the Excerpts from Theodotus", *The Harvard Theological Review*, 67, no. 1, 1974, pp. 35-53
390. Pagels, E., "The Mystery of the Resurrection': A Gnostic Reading of 1 Corinthians 15", *Journal of Biblical Literature*, 93, no. 2, 1974, pp. 276-288
391. Payton jr., J.R., "Condensing Irenaeus. A Review Article", *Calvin Theological Journal*, 33, 1998, pp. 175-185
392. Pavel, A., "Vechiul Testament în preocupările Sf. Irineu al Lugdunumului", *Altarul Banatului*, VI, 1-3, 1995, pp. 7-24
393. Peckham, J.C., "Epistemological Authority in the Polemic of Irenaeus", *Didascalica*, 19, 1, Winter, 2008, pp. 51-70
394. Perkins, P., "Irenaeus and the Gnostics: Rhetoric and Composition in Adversus Haereses Book I", *Vigiliae Christianae*, 30, 1976, pp. 194-98
395. Perkins, P., "Pauline Anthropology in light of Nag Hammadi", *Catholic Biblical Quarterly*, 48, no 3, 1986, pp. 512-522
396. Phillips W.G., "An Apologetic Study of John 10:34-36", *Bibliotheca Sacra*, October-December 1989, pp. 405-419
397. Piper, O.A., "The biblical understanding of man", *Theological today*, 1, 2, 1994, pp. 188-203
398. Pittenger, W. N., "St. Irenaeus", *Anglican Theological Review*, 34, no. 1, 1952, pp. 30-34
399. Pleins J.D., "Death and Endurance : Reassessing the Literary Structure and Theology of Psalm 49", *Journal for the Study of the Old Testament*, no 69, 1996, pp. 19-27
400. Priestley, D.T., "Irenaeus Speaks Swedish : Gustaf Wingren's Challenge to North American Evangelicals", *Calvin Theological Journal*, 33, no. 1, 1998, pp. 125-141
401. Prinsloo, W.S., "Psalm 82: Once Again, Gods or Men?", *Biblica*, 76, 2, 1995, pp. 219-228
402. Purvez, J.G.M., "The spirit and Imago Dei: reviewing the anthropology of Irenaeus of Lyons", *Evangelical Quarterly*, 68, 1996, pp. 99-120
403. Quispel, G., "The Original Doctrine of Valentinus the Gnostic", *Vigiliae Christianae*, 1996, 1, 50(4), pp. 327-352
404. Quinn, J. D., "Charisma veritatis certum : Irenaeus, Adversus Haereses 4,26,2", *Theological Studies*, 39, no. 3, 1978, pp. 520-525
405. Rasimus T., "Ophite Gnosticism, Sethianism and the Nag Hammadi Library", *Vigiliae Christianae*, 2005, 59, 3, pp. 235-263

406. Reed A.Y., "EUAGGELION: Orality, Textuality, and the Christian Truth in Irenaeus' Adversus haereses", *Vigiliae Christianae*, 56, 1, 2002, pp. 11-46
407. Reimherr, O., "Irenaeus and the Valentinians", *Lutheran Quarterly*, 12, no. 1, 1960, pp. 55-59
408. Reilly, W. S., "L'Inspiration de l'Ancien Testament chez saint Irénée", *Revue Biblique*, 1907, pp. 489-507
409. Reist, I.W., "The Christology of Irenaeus", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 13, no. 4, 1970, pp. 241-251
410. Resch, D.G., "The Fittingness and Harmony of Scripture : Toward an Irenaeian Hermeneutic", *Heythrop Journal*, 50, no. 1, 2009, pp. 74-84
411. Rice, G., "The image of God's image", *The Journal of the Interdenominational Theological Center*, 10, 1-2, 1982-1983, pp. 109-116
412. Robinson, C. K., "St. Irenaeus on general revelation as preparation for special revelation", *Duke Divinity School Review*, 43, no. 3, 1978, pp. 169-180
413. Ruiz, G., "L'enfance d'Adam selon Saint Irenée de Lyon", *Bulletin de Littérature Ecclesiastique*, 89, 1988, pp. 97-111
414. Rus, R., „Coordonate ale gândirii teologice a Sf. Irineu din Lyon”, *Studii teologice*, LIII, 3-4, 2001, pp. 3-15
415. Sahlins, M., Bargatzky, T., Bird-David, N., Clammer, J., Hamel, J., Maegawa, K., Siikala, K., "The Sadness of Sweetness: The Native Anthropology of Western Cosmology [and Comments and Reply]", *Current Anthropology*, 37, 3, 1996, pp. 395-428
416. Schoedel, W.R., "Theological method in Irenaeus (Adversus Haereses 2.25-28)", *Journal of Theological Studies*, 35, 1984, pp. 31-49
417. Schoedel, W.R., "Philosophy and Rhetoric in the Adversus Haereses of Irenaeus", *Vigiliae Christianae*, 13, 1959, pp. 28-31
418. Schultz, D. R., "The Origin of Sin in Irenaeus and Jewish Pseudepi-Graphical Literature", *Vigiliae Christianae*, 32, no. 3, 1978, pp. 161-190
419. Scott, J.J., "On the Value of Intertestamental Jewish Literature for New Testament Theology", *Journal of the Evangelical Theological Society*, 23/4, 1980, pp. 315-323
420. Scroggs, R., "The Personology of Grace. A Study of Pauline Anthropology", *Word & World*, 2, 3, 1982, pp. 217-224
421. Sesboüé, L.B., "Économie du salut et récapitulation dans la théologie d'Irénée", *Connaissance des Pères de l'Eglise*, 2001, nr. 82, pp. 35-50
422. Sesboüé, L.B., "La preuve par les écritures chez saint Irenée. A propos d'un texte difficile du livre III de l'Adversus Haereses", *Nouvelle Revue Théologique Louvain*, 103, 1981, pp. 872-887
423. Sherry, A., "Neglected Argument for Immortality", *Religious Studies*, 19, 1, 1983, pp. 13-24
424. Siebenek, R., "Midrash of Wisdom 10-19", *Catholic Biblical Quarterly*, 22, no 2, 1960, pp. 176-182
425. Skeat, T.C., "Irenaeus and The Four-Gospel Canon", *Novum Testamentum*, 34, 2, 1992, pp. 194-199
426. Slate, C. P., "Two Features of Irenaeus' Missiology", *Missiology*, 23, no. 4, 1995, pp. 431-442
427. Slotki, J.J., "Psalm 49:13,21 (AV 12,20)", *Vetus testamentum*, 28, no 3, 1978, pp. 361-362
428. Smith, C.R., "Chiliasm and recapitulation in the theology of Irenaeus", *Verbum caro*, 48, 4, 1994, pp. 313-331

429. Smith, D.A., "Irenaeus and the baptism of Jesus", *Theological studies*, 58, 1997, pp. 618-642
430. Smulders, P., "A Quotation of Philo in Irenaeus", *Vigiliae Christianae*, 12, no. 3, 1958, pp. 154-156
431. Steenberg, M.C., "Children in Paradise: Adam and Eve as "Infants" in Irenaeus of Lyons", *Journal of Early Christian Studies*, Volume 12, Number 1, Spring 2004, pp. 1-22
432. Steenberg, M.C., "Irenaeus on Scripture, graphe, and the status of Hermas", *St Vladimir's Theological Quarterly*, 53, 1, 2009, pp. 29-66
433. Steenberg, M.C., "Two-Natured Man. An Anthropology of Transfiguration", *Pro Ecclesia*, vol. XIV, no. 4, pp. 413-432
434. Stroumsa, G.G., " 'Caro salutis cardo: Shaping the Person in Early Christian Thought Author", *History of Religions*, 30, 1, 1990, pp. 25-50
435. Suchocki, M., "The Question of Immortality Author", *The Journal of Religion*, 57, 3, 1977, pp. 288-306
436. Sullivan, D. L., "Identification and Dissociation in Rhetorical Exposé: An Analysis of St. Irenaeus' 'Against Heresies'", *Rhetoric Society Quarterly*, 29, no. 1, 1999, pp. 49-76
437. Tiessen, T., "Gnosticism as heresy: the response of Irenaeus", *Διδασκαλία*, 18, 1, 2007, pp. 31-48
438. Tiessen, T. L., "Irenaeus on salvation and the millennium", *Διδασκαλία*, 3, no. 1, 1991, pp. 1-5
439. Tiessen, T., "Irenaeus and Modern Responses to the Challenge of Religious Pluralism", *Διδασκαλία*, 18,1, 2007, pp. 49-69
440. Tofană, S., "The Relation Between the Destiny of Humankind and that of Creation According to Romans 8,18-23", *Santa Scripta*, 1, VIII, 2010, pp. 116-131
441. Tofană, S., "Cuvântarea despre Iisus Pâinea vieții (În. cap.6) Repere în teologia ioanică sacramentală", *Studia Universitatis, Babes Bolyai, Theologia Orthodoxa*, 1-2, 2000, pp. 73-94
442. Tofană, S., "Nașterea Domnului între cer și pământ în relatare lucanică (Lc. 2, 7-20)", *Renasterea*, Cluj-Napoca, 2006, P.2-2
443. Tofană, S., "Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos și implicațiile ei antropologice și cosmice, în viziunea hristologică a Sf. Ap. Pavel (Gal.4,4-7; Rom. 8,19-22) ", *Studia Universitatis Babes-Bolyai - Theologia Orthodoxa*, 1-2, 1996, pp. 37-52
444. Tofană, S., "Creația și slava fiilor lui Dumnezeu, după Rom.8:19-23", *Studia Universitatis, Babes Bolyai, Theologia Orthodoxa*, 1, 2007, pp. 13-22
445. Tofană, S., „Autenticitatea epistolelor pastorale între tradiție și critica modernă”, *Analele Științifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă*, (Anuar 8, 2004-2005), Cluj Napoca, 2007, pp. 27-41
446. Torrance, T.F., "Kerygmatic Proclamation of the Gospel: The Demonstration of Apostolic Preaching of Irenaios of Lyons", *Greek Orthodox Theological Review*, 37,1-4, 1992, pp. 105-121
447. Towner, W.S., "Clones of God, Genesis 1:26-28 and the Image of God in the Hebrew Bible", *Interpretation*, 2005, pp. 341-351
448. Tremblay, R., "La liberte selon Saint Irenee de Lyon", *Studia Moralia*, 15, 1977, 421-444
449. Trull, G.V., "An Exegesis of Psalm 16:10", *Bibliotheca Sacra*, 161, 2004, pp. 304-321
450. Trull, G.V., "Peter's interpretation of Psalm 16:8-11 in Acts 2:25-32", *Bibliotheca Sacra*, 161, 2004, pp. 432-448
451. Tsevat, M., "God and the Gods in Assembly. An Interpretation of Psalm 82", *Hebrew Union College Annual*, 40-41, 1969-1970, pp. 123-137

452. Unger, D.J., "St. Irenaeus and the Roman primacy", *Theological Studies*, 13, no. 3, 1952, pp. 359-418
453. Unnik, W.C. Van, "Interesting Document of Second Century Theological Discussion (Irenaeus, Adv. Haer. 1.10.3)", *Vigiliae Christianae*, 31, no. 3, 1977, pp. 196-228
454. Unnik, W. C. Van, "Two Notes on Irenaeus", *Vigiliae Christianae*, 30, no. 3, 1976, pp. 201-213
455. Vidal, F., "Brains, Bodies, Selves, and Science: Anthropologies of Identity and the Resurrection of the Body", *Critical Inquiry*, 28, No. 4, 2002, pp. 930-974
456. Vogel, J., "The Haste of Sin, the Slowness of Salvation: An Interpretation of Irenaeus on the Fall and Redemption", *Anglican Theological Review*, 1989, 3, pp. 443-458
457. Von Dehsen, C.D., "The Imago Dei in Genesis 1:26-27", *Lutheran Quarterly*, 11, no 3, 1997, pp. 259-270
458. Walker, W.O., "1Corinthians 15:29-34 as a non-Pauline interpolation", *Catholic Biblical Quarterly*, 2007, 69, 1, pp. 84-103
459. Waltke, B.K., "The creation account in Genesis 1:1-3", *Bibliotheca Sacra*, 133, 1976, pp. 28-41
460. Walsh, J.T., "Genesis 2:4b-3:24 : a synchronic approach", *Journal of Biblical Literature*, 96, no 2, 1977, pp. 161-177
461. Walton J.H., "Creation in Genesis 1:1-2:3 and the ancient Near East: order out of disorder after Chaaskampf", *Calvin Theological Journal*, 43, no 1, 2008, pp. 48-63
462. Webster, J., "Eschatology, Anthropology and Postmodernity", *International Journal of Systematic Theology*, 2, 1, 2000, pp. 13-28
463. Wederrburn, A.J.M., "Philo's 'Heavenly Man'", *Novum Testamentum*, 15, 4, 1973, pp. 301-326
464. Weinandy, T.G., "St. Irenaeus and the Imago Dei: The Importance of Being Human", *Logos: A Journal of Catholic Thought and Culture*, 6, 4, 2003, pp. 15-34
465. Welker, M., "What is creation : Rereading Genesis 1 and 2", *Theology Today*, 48, no 1, 1991, pp. 56-71
466. Wendland, P., "Hellenistic Ideas of Salvation in the Light of Ancient Anthropology", *The American Journal of Theology*, 17, No. 3, 1913, pp. 345-351
467. White, B.L., "How to Read a Book: Irenaeus and the Pastoral Epistles Reconsidered", *Vigiliae Christianae*, 2011, 65, pp. 125-149
468. Wilken R.L., "The Homeric Cento in Irenaeus Adversus Haereses I, 9,4", *Vigiliae Christianae*, 1967, 21, 1, pp. 25-33
469. Wingren, G., "The Doctrine of Creation: Not an Appendix but the First Article", *Word & World*, Volume IV, No 4, 1984, pp. 353-371
470. Wood, A.S., "The Eschatology of St. Irenaeus", *Evangelical Quarterly*, 41, 1, 1969, pp. 30-41
471. Wynn, P., "Psalm 82 in the Fourth Gospel", *Christadelphian EJournal of Biblical Interpretation*, vol. 3, 1, 2009, pp. 1-10
472. Xintaras, Z.C., "Man – The image of God. According to the Greek Fathers", *The Greek Orthodox Theological Review*, 1,1, 1954, pp. 48-62
473. Zandee, J., "Gnostic Ideas on the Fall and Salvation", *Numen*, 11, 1, 1964, pp. 13-74
474. Zerbe, G., "Paul on the Human Being as a "Psychic Body": Neither Dualist nor Monist", *Direction*, 37, 2, 2008, pp. 168-184